

Psychosociální dopad nezaměstnanosti na životní situaci rodiny

Monika Nováková

Bakalářská práce, 2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika Nováková**
Osobní číslo: **H11238**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Psychosociální dopad nezaměstnanosti na životní situaci rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek v oblasti nezaměstnanosti a rodiny.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUCHTOVÁ, Božena. Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-9006-8.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. Sociální politika. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.

MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2002. ISBN 80-86429-08-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Renata Polepilová
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání bakalářské práce:

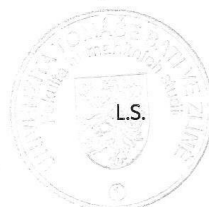
20. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 20. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

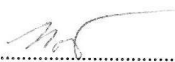
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně *17.2.2019*

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Opírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma “Psychosociální dopad nezaměstnanosti na životní situaci rodiny“ se zabývá problematikou nezaměstnanosti a jejími dopady na životní úroveň rodiny. Zaměřuje se na rodinu jako celek a také konkrétně na její členy – rodiče a jejich děti. Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části bakalářská práce seznamuje své čtenáře s rodinou jako celkem a jednotlivými vývojovými obdobími dospělých rodičů a nezletilých dětí. Dále se zaměřuje na oblast zaměstnanosti a nezaměstnanosti v životě dospělých, což je fenomén dnešní moderní doby. V neposlední řadě práce uvádí své čtenáře do problematiky vlivu nezaměstnanosti na dané oblasti života. V praktické části se zaměřuje na zjištění vlivu nezaměstnanosti na jednotlivé členy rodiny. Cílem praktické části je odhalit, jak je nezaměstnanost v rodině vnímána rodiči, kteří s ní mají osobní zkušenosti a dalším cílem je prozkoumat, jak je nezaměstnanost vnímána a jak působí na jejich nezletilé děti.

Klíčová slova: Rodina, dospělost, dítě, práce, nezaměstnanost, životní úroveň

ABSTRACT

The bachelor thesis on "Psychosocial impact of unemployment on family life situation" deals with the issue of unemployment and its impact on the living standard of family. It focuses on family as a whole and specifically on its members - parents and their children. The thesis is divided into two parts – the theoretical part and the practical part. The theoretical part introduces family to its readers as a whole and its individual developmental periods of parents and minor children. It also focuses on employment and unemployment in adults' lives, which is a phenomenon of our modern times. Finally, the work provides its readers into the issue of the impact of unemployment on the concrete fields of life. The practical part is focused on determining the influence of unemployment on the individual family members. The aim of practical part is to reveal how parents who have their own experience see family unemployment. The next goal is to explore how is unemployment perceived and how it affects their minor children.

Keywords: Family, adulthood, child, work, unemployment, living standards

PODĚKOVÁNÍ

Chci velmi poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Renatě Polepilové za její odbornou pomoc a rady a také za její neutuchající optimismus.

Dále velký dík patří mým rodičům, kteří mě po dobu studia obrovsky podporovali a také za pomoc při zpracování praktické části závěrečné práce.

Samozřejmě také děkuji všem přátelům a kamarádům, kteří se mnou byli v kontaktu po celou dobu tvorby práce – vím, že to se mnou nebylo lehké.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Přes překážky ke hvězdám.“

Seneca

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA	11
1.1 ŠKOLNÍ VĚK A RODINA.....	12
1.2 DOSPÍVÁNÍ A RODINA	14
1.3 MLADÁ DOSPĚLOST A RODINA	19
1.4 STŘEDNÍ DOSPĚLOST A RODINA.....	20
1.5 STARŠÍ DOSPĚLOST A RODINA	22
1.6 DĚTI A NEZAMĚSTNANOST.....	23
2 PRÁCE, ZAMĚSTNÁNÍ A NEZAMĚSTNANOST	24
2.1 VÝZNAM PRÁCE PRO ČLOVĚKA	28
2.2 DRUHY A PŘÍČINY NEZAMĚSTNANOSTI	29
2.3 TRH PRÁCE.....	31
3 VLIV NEZAMĚSTNANOSTI NA ŽIVOTNÍ SITUACI.....	33
3.1 EKONOMICKÉ DŮSLEDKY.....	37
3.2 ZMĚNY V SOCIÁLNÍ INTERAKCI	38
3.3 PSYCHICKÉ PROBLÉMY VYVOLANÉ NEZAMĚSTNANOSTÍ.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	45
4.1 CÍL VÝZKUMU	45
4.2 VÝZKUMNÁ STRATEGIE A TECHNIKA SBĚRU DAT	45
4.3 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
4.4 VYMEZENÍ VĚCNÝCH HYPOTÉZ	46
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	46
4.6 ZPRACOVÁNÍ DAT.....	47
5 ANALÝZA DAT A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	48
5.1 VERIFIKACE HYPOTÉZ	66
5.2 POROVNÁNÍ POHLEDŮ RODIČŮ A POHLEDŮ DĚTÍ NA NEZAMĚSTNANOST.....	71
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM GRAFŮ.....	76
SEZNAM TABULEK	77
SEZNAM PŘÍLOH	78

ÚVOD

Nezaměstnanost, kterou se v této práci zabýváme, je velkým fenoménem moderní doby. Je to aktuální a diskutované téma. Jedná se o jev velmi rozšířený, který může postihnout a postihuje kohokoliv a kdykoliv, tedy týká se všech věkových skupin a může nastat téměř ihned a nečekaně. Samozřejmě existují skupiny lidí, které jsou nezaměstnaností ohroženi více než jiní. Jde například o absolventy jak středních, tak vysokých škol nebo na druhé straně osoby v postproduktivním věku, které zaměstnavatelé nechtějí, ač mají mnoho cenných zkušeností, ale zaměstnavatelé potřebují oživit tým, potřebují dynamický vývoj své činnosti.

Závěrečná práce se na nezaměstnanost zaměřuje v souvislosti s vlivem na život jak jednotlivce, tak také v kontextu celé rodiny. Jev nezaměstnanosti byl a je nesčetněkrát zkoumán různými výzkumy. Typickým příkladem jsou bakalářské či diplomové práce, kde se zkoumá různý vliv nezaměstnanosti (dlouhodobá nezaměstnanost na psychiku jedince, vliv nezaměstnanosti na nezletilého člena domácnosti a podobně), další možností jsou výzkumy veřejného mínění o nezaměstnanosti, zjišťování názorů společnosti na výši sociální podpory v nezaměstnanosti nebo vedení statistických dat o počtu nezaměstnaných lidí v daných obdobích v České republice. Tuto evidenci vede Český statistický úřad, kde jsou veškeré informace dostupné. Kromě výzkumů se problémem zabývají také autoři různých publikací. Za zmínku stojí Božena Buchtová, která se dlouhodobě zabývá kultivující rolí práce pro člověka v řadě gerontologických studií (odchod člověka z aktivní činnosti do důchodu) i ztrátou práce v důsledku transformace české ekonomiky po roce 1989. Dále se problematikou zabývá také Petr Mareš, který prováděl výzkumná šetření na téma Vliv zaměstnanosti žen a některých dalších socioekonomických faktorů na průběh a výsledek těhotenství, které bylo zadáno Ministerstvem zdravotnictví.

Spousta výzkumů byla prováděna pro zjištění vlivu nezaměstnanosti na dospělého jedince postiženého tímto jevem anebo v krajních případech byly výzkumy zaměřeny na vliv nezaměstnanosti na nezletilého člena rodiny, kde se nezaměstnanost vyskytovala. Ovšem nikdo se nezabýval těmito cílovými skupinami současně. V této práci hodláme odhalit oba pohledy současně a dát je do kontrastu k porovnání, tedy budeme se zajímat o vliv nezaměstnanosti na dospělého jedince – rodiče a nezaopatřeného jedince – dítě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je v naší společnosti nejčastější útvar. Rodina je místo, kam se rodí dítě. Každý z nás patří do nějaké rodiny a předpokládáme, že každý z nás má svou rodinu rád. Když se řekne rodina, asi se většině lidí vybaví otec, matka a jejich dítě či děti. Ovšem mohou být i rodiny, které se neskládají z členů, které jsme uvedli výše. Rodinu mohou tvořit také dvě matky či dva otcové a dítě (děti). Tento typ rodiny není v naší zemi příliš uznávaný, ale v poslední době se o něm začíná více mluvit.

Rodina je přirozený, ustálený způsob reprodukce lidského druhu. Každý druh má svůj vyhraněný způsob reprodukce a péče o potomstvo. Česká rodina se v posledních letech rychle vyvíjela. Její proměna se odklonila od ustáleného modelu reprodukce lidstva. (Možný, 2002, s. 21) Dle Sobotkové (2007, s. 24) je rodina systémem, který se skládá ze souboru částí a vztahů. Střelec (2005, s. 109) definuje rodinu jako „malou sociální skupinu, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, utváření vztahů mezi příbuznými a vztahů mezi rodinou a společností.“

Na základě biologické rozdílnosti mezi mužem a ženou může fungovat rodina jako celek. Matoušek říká, že „současná česká rodina je rodinou zaměstnané ženy.“ Rodina je pro jedince prostorem, kde může nacházet oporu, bezpečí, ale také svobodu a budování své vlastní identity (Matoušek, 1997, s. 13, 35, 72).

Rodina skládající se z rodičů a jejich dětí (biologických či adoptivních) tvoří základní jednotku naší společnosti. Rodina má také svůj účel, přičemž základními funkcemi jsou dle Langmeiera (2006, s. 183):

- Reprodukční funkce
- Hospodářská funkce
- Emocionální funkce
- Socializační funkce
- Sociálně podpůrná funkce

Rodina kromě svého účelu, tedy svých funkcí, má také ještě jeden důležitý znak, který se podílí na utváření jedincovy osobnosti. Tím máme na mysli styly výchovy, tedy jak rodiče ovlivňují své děti. Čáp, Mareš (2007, s. 307) rozlišuje celkem pět výchovných stylů:

1. Autokratický styl – vychovatel je přísný, hrozí, nerespektuje individualitu jedince a nevěří jedincovým schopnostem, poskytuje velmi málo prostoru;

2. Liberální styl s nezájmem o dítě – vychovatel nechává dětem příliš velkou svobodu, neklade na ně téměř žádné požadavky a je nedůsledný;
3. Rozporný autokraticko-liberální styl – směs předchozích dvou směrů;
4. Laskavý liberální styl – učitel projevuje sympatie k žákům, omlouvá nedostatky, má nízké požadavky, lituje;
5. Integrovaný styl – vychovatel dává dětem možnosti, podporuje jejich iniciativu a dává méně příkazů, diskutuje i o věcech mimoškolních, věří dětem.

Nejen styl, kterým rodiče na děti působí, ovlivňuje výchovu, ale důležité je také zázemí rodiny, tedy jak rodina funguje. Například Dunovský (1986, s. 38) v rodině rozlišuje čtyři funkční pásma:

- Funkční rodina – normální rodina, která zajišťuje dobrý vývoj dítěte;
- Problémová rodina – v tomto typu rodiny se vyskytují drobné problémy, které je rodina schopna vyřešit sama a vývoj dítěte není ohrožen;
- Dysfunkční rodina – v rodině se objevují problémy, které rodina nedokáže řešit sama, vyžaduje pomoc společnosti a vývoj dítěte je narušen;
- Afunkční rodina – rodina přestala plnit svůj účel, potýká se s takovými problémy, které vývoj dítěte vyloženě ohrožují a následně je z rodiny odebráno a umístěno do náhradní rodinné péče.

Již jsme si vymezili pojem rodina, její funkce, výchovné styly a pásma funkčnosti, a nyní se zaměříme na jednotlivé členy, respektive na jednotlivá vývojová období, kterými členové prochází. Náš pohled bude zaměřen na jednoho člověka, kterého budeme provázet téměř celý život, tedy od školního věku až po konec dospělosti. V jednotlivých vývojových obdobích se zaměříme na vymezení dané periody z hlediska času i významných změn, dále také na změny ve společnosti, tedy socializaci, vztahy v rodině a vztahy ve skupině – s vrstevníky. Vývojová období dělíme dle Vágnerové.

1.1 Školní věk a rodina

Školní věk je vymezen nástupem do školy, což je pro jedince výrazná změna představující psychickou i fyzickou zátěž. Nástup do školy je obvykle časován v šesti letech dítěte. Ovšem nástup do školy je velmi individuální, proto se někdy může stát, že dítě do školy nenastoupí, tedy bude mít odklad. Ten musí být potvrzen pedagogicko-psychologickou poradnou. Nástupem do školy dítě získává novou roli – žák.

Vágnerová (2005, s. 237) rozděluje školní věk do tří fází:

1. Raný školní věk – trvá od 6 – 7 let do 8 – 9 let, pro toto období jsou charakteristické sociální změny;
2. Střední školní věk – je vymezen od 8 – 9 let do 11 – 12 let. Projevuje se v přípravě na dospívání osobnosti;
3. Starší školní věk – trvá přibližně od 11 – 12 let do konce školní docházky, obvykle do 15 let. V této fázi začíná proces dospívání.

Říčan (1990, s. 157, 181) rozděluje období od 6 do 15 let na dvě kategorie, a to:

1. Období mladšího školního věku (6 – 11 let), které nazývá střízlivý realista;
2. Pubescence (11 – 15 let), kterou definuje jako čas první lásky.

Dále také říká, že škola dítěti otevírá dveře, rozvíjí jeho rozumové schopnosti a schopnost myslet.

Vstup dítěte do školy je významná událost, potvrzená letitou zkušeností. (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 84) Nástup do školy a celkově školní věk je považován za přípravnou fázi na život. Socializační změny nastávají ve třech oblastech, tedy v rodině, kde je dítě bráno již jako “velké“, dále ve škole, což je pro něj naprosto nové prostředí, se kterým se musí seznámit a respektovat jej a v neposlední řadě jsou to vrstevníci. (Vágnerová, 2005, s. 266-267) Langmeier (2006, s. 140) kromě procesu socializace hovoří také o takzvané sebesocializaci. Tedy jedná se o alternativní proces socializace, kdy jedinec není ovlivněn pouze zvnějšku, ale důležitou roli hraje také to, jak dítě vnímá a přijímá informace z okolí.

Rodiče přispívají k naplnění smysluplnému učení, jsou hlavním zdrojem emoční podpory v období školního věku, prostřednictvím dítěte může ze strany rodičů docházet k seberealizaci a mohou představovat určitý model, vzor pro budoucnost. Vztahy v rodině se upevňují také společně sdíleným prostorem a časem, máme na mysli společné zážitky, které výrazně utužují vztahy v rodině. Vstup dítěte do školy je pro rodiče podnětem vnímat dítě už ne jako nesoběstačného a pomoci potřebného, ale dochází ke změně postavení dítěte v rodině. Dítě je schopno lépe porozumět některým názorům, motivacím a postojům rodičů. (Vágnerová, 2005, s. 268-279)

Rodina je nejdůležitější součástí jedinceho života v období školního věku. Rodina je pro jedince zázemím, kde má jistotu, pocit bezpečí a přebírá role a způsoby chování, které v rodině vidí. Proto je důležitá role matky i role otce.

Škola pro dítě představuje mocný prostředek pro respekt, autoritativnější než rodiče. Jedinec si ve škole musí osvojit roli žáka, roli spolužáka a roli školáka. Role školáka je role nutná, dítě si nemůže vybírat, zda do školy chodit bude či ne. To je také ukazatelem normality, ve společnosti to potvrzuje běžnou skutečnost. Důležitý je vztah mezi školákem a vyučujícím, který může mít až osobní podobu. Zpočátku je vztah dítěte a učitele založen emocionálně, tedy pokud je učitel k dětem vstřícný, vřelý, pro děti to může být motivace k lepším výkonům. Ovšem ve středním období se tento vztah mění, dochází spíše k obecnějšímu vnímání role učitele. Jedinec se spíše již zaměřuje na výkon z pohledu konkurence ze strany spolužáků ve třídě. (Vágnerová, 2005, s. 283-291) Langmeier (2006, s. 136) nejenže vidí v osvojování sociálních rolí zvnitřňování role žáka, ale také přijímá roli učitele jako dominantní autoritu. Osvojování sociálních rolí vymezuje jako osvojení očekávaných vzorců chování, které se následně rozvíjí.

Nová role školáka je náročná pro dítě, neboť ze strany rodičů na něj může být kladen silný tlak, zvláště jestliže se jedná o jedináčka. Rodiče si prostřednictvím svého dítěte mohou hýčkat své ego, může jít o snahu dosáhnout toho, co sami nezvládli. Nároky na dítě tak mohou být mnohanásobně přemrštěny. Na začátku školního věku je důležité vypěstovat u dítěte pozitivní snahy, protože pokud dítě budeme jen kárat a negativně hodnotit, toto hodnocení si zafixuje a rezignuje na jakoukoliv změnu k lepšímu.

Sounáležitost s vrstevnickou skupinou je velmi důležitá. Je to prostředek pro socializaci. Spolužáky, kamarády si de facto vybrat nemůžeme, ale pokud k nim nechováme sympatie, tak s nimi nemusíme komunikovat. Kamarádi jsou většinou stejného pohlaví a stejného věku a sdílíme s nimi zážitky a zkušenosti ze školního prostředí. Vrstevnická skupina nám poskytuje emoční oporu, jistotu a bezpečí a umožňuje nám získat nové zkušenosti. Je také prostorem pro seberealizaci, kde můžeme své výsledky srovnávat s vrstevníky. (Vágnerová, 2005, s. 292-294)

V rámci vrstevnické skupiny si jedinec utváří svou identitu, má pocit, že někam patří, což eliminuje negativní pocity méněcennosti. Vrstevníci navíc mohou nabízet podněty k přemýšlení, mohou mezi sebou diskutovat a případné konflikty nutí jedince situaci řešit, tedy převážně umět udělat kompromis.

1.2 Dospívání a rodina

V etapě dospívání dochází k mnoha změnám. Dítě se de facto mění v jedince, který začíná být samostatný a v budoucnu se od něj očekává zachování rodu. Dospívání je stádiem, kdy

se jedinec mění z dítěte v relativně dospělého člověka. To potvrzuje i pohlavní dospívání. Nejedná se sice o dlouhou etapu, jako je tomu například u dospělosti, ale zato jsou v tomto čase převratné změny. Období dospívání můžeme rozdělit na dvě podobdobí (pubescence a adolescence), kterými se budeme dále zabývat.

PUBESCENCE

Dostáváme se k období, kde začínají výrazné tělesné a psychické změny. Jedinec se „proměňuje“ z dítěte v dospívajícího jedince, který získává i větší uznání společnosti. Rodiče vidí, že jejich dítě se začíná vyvíjet v muže/ženu. Jedinec se snaží odpoutat od rodiny, hledá si kamarády stejného pohlaví, se kterými zavazuje hluboké vztahy, objevují se také první lásky. V tomto období, tedy v 15. letech jedinec ukončuje povinnou školní docházku a volí si svou budoucnost výběrem střední školy. Období dospívání se částečně kryje s předchozím obdobím, tedy školním věkem.

Dle Vágnerové (2000, s. 209, 253) se období dospívání dělí na dvě vývojová podobdobí:

1. Období pubescence, které vymezuje 11. – 15. rokem života jedince. V tomto období dochází k mnoha změnám, hlavně viditelným tělesným – pohlavní dozrávání;
2. Období adolescence, které určuje mezi 15. – 20. rokem života. Toto období se též vyznačuje změnami, které probíhají v oblasti psychické a sociální.

Významný sociální mezník tohoto období představuje ukončení povinné školní docházky a následná volba dalšího vzdělávání, čímž jedinec získá novou roli – profesní. Ta určuje jeho postavení ve společnosti i sociální status. Jedinec nechce být podřízen autoritě, vzdoruje. Jedná se o typický znak puberty. (Vágnerová, 2000, s. 228-229).

Je známo, že období puberty je období těžké jak pro jedince samotného, tak také pro rodiče. Dochází k fyzickým změnám, kterým jedinec nemusí rozumět a už vůbec s nimi souhlasit a ke slovu se hlásí také hormonální změny, které zajisté pocítuje i okolí jedince. Pokud jedinec není spokojený sám se sebou, jeho schopnost prosazení se ve společnosti může být značně omezena.

V tomto období dochází v rámci rodiny ke snaze odpoutání se od rodiny. Ovšem rodiče tuto změnu mohou vnímat jako ztrátu dítěte. Jedná se o přirozený proces. Jedinec se potřebuje vymezit ve vztahu k okolí a spíše se přiklání ke sdílení svých pocitů s vrstevníky. To může být v rodině vnímáno jako nevděk či zrada dítěte. Dále je také typické přidávat povinnosti na bedra dítěte, ale práva zůstávají v nezměněné míře. Což se pubescentovi znač-

ně nelíbí. Své rodiče již nevidí jako výlučnou autoritu. Ovšem co na svých rodičích jedinec v pubertě oceňuje je upřímnost a statečnost. Mění se také jednotlivé vztahy mezi členy. Od matek je odmítána přehnaná péče a hlídání. Vztah matky a dcery, stejně jako otce a syna, je založen hlavně na předávání vzorů, identity. (Vágnerová, 2000, s. 237-242) Langmeier (2006, s. 153-154) také tvrdí, že jedinec se snaží odpoutat od rodiny, na druhé straně se pokud možno snaží udržet dobré vztahy s rodiči, protože nadále zůstávají jeho sociální a případně i emoční podporou.

V tomto období pubescent vnímá své rodiče velmi zkresleně, vidí je jako ty nejhorší, co mu pořád všechno zakazují a nic nedovolují. Rodiče mají obavu o svého potomka. Ví, že by mu měli dát částečnou svobodu, aby se životem probojoval sám, ale na druhou stranu se bojí, aby mu nebylo ubližováno.

Známky v tomto období přestávají být tak důležité, jako tomu bylo v předešlé periodě. Jedinec se začíná řídit pravidly třídy, které jsou pro něj důležitější. Nevidí přínos učiva pro vlastní obohacení, ale spíše jako nutné zlo, aby se nedostal do konfliktu s vyučujícím. Názory učitele nepřijímá automaticky, ale přemýšlí nad nimi a snaží se o diskusi. Jedinec má potřebu být vnímán jako rovnocenný partner ve vztahu s učitelem. Pokud to tak není a vyučující mu neustále ukazuje svou nadřazenost, dochází ke konfliktům a negativismu. (Vágnerová, 2000, s. 234, 236)

V tomto období je jedinec velmi citlivý. Jak již bylo řečeno, učitel pro něj přestává být bezvýhradní autoritou. S jeho názory nemusí nutně souhlasit, což vede k případným diskusím, které rozvíjí jedincovy komunikační a intelektuální schopnosti. Ovšem na druhé straně může být despekt projeven vyrušováním, což ovlivňuje pozornost všech účastníků vyučovacího procesu.

V období pubescence je běžné odpoutávání se od rodiny a přilnutí k vrstevníkům. Jedná se o vrstevníky, protože ti mají společné zájmy či podobné problémy jako daný jedinec. Skupina jedinci poskytuje oporu při tvorbě osobní identity. Na rozdíl od rodiny či školy se jedinec ve vrstevnické skupině může stát autoritou. Postupem času se vrstevnické skupiny zvětšují a stávají se smíšenými. Pubescent má tendence vymezovat se vůči okolí, hlavně autoritám. Snaží se od nich odpoutat, osamostatnit. Vytváří si vlastní pravidla, podle kterých se každý musí chovat, jinak je skupinou vyloučen. Přízpůsobování se skupině může být formou úpravou zevnějšku nebo může přerůst až ve změnu životního stylu a životních názorů. (Vágnerová, 2000, s. 243-248)

Langmeier (2006, s. 154-155) uvádí pět období rozvoje vztahů, které na sebe navazují, případně se i překrývají.

1. Skupinová izosexuální fáze – skupiny složené ze stejného pohlaví;
2. Individuální izosexuální fáze – vyznačuje se intimitou párového přátelství;
3. Přejídná etapa – je vnímána jako období lehkého zájmu o opačné pohlaví;
4. Heterosexuální fáze polygamní – je vymezena skutečným vztahem chlapce a dívky, často označovaná jako první láska;
5. Fáze zamilovanosti se vyznačuje hlubokou láskou, porozuměním a oddaností. Často se objevují první erotické zkušenosti a představy společné budoucnosti.

ADOLESCENCE

Dle Šimíčkové-Čížkové (2008, s. 111) je počátek adolescence u chlapců okolo 17 let a u děvčat okolo 16 let. Horní hranici nejde tak jednoznačně určit, závisí na spoustě okolností. Autorka se také zmiňuje o dosažení zletilosti či konce dospívání v některých málo rozvinutých zemích formou rituálů a obřadů. Za hlavní cíl tohoto období považuje dosažení vlastní identity, přijetí společenské normy a působení jako nezávislý člen společnosti.

Jedinec v tomto věku může zjišťovat, ukončením povinné školní docházky a přestupem na střední školu, jaké jsou jeho možnosti a síly. Jedná se o proces, který je zajisté velmi náročný jak po stránce fyzické, tak psychické. Dochází totiž k tomu, že opouští mu dobře známé prostředí a přichází někam, kde to nezná, kde nikoho nezná.

Vágnerová (2000, s. 253-254) vymezuje adolescenci následujícími změnami:

- První pohlavní styk;
- Ukončení povinné školní docházky a dovršení přípravného období na povolání;
- Plnoletost.

Socializace je vymezena ukončením povinné školní docházky a volbou následného vzdělávání a získání občanského průkazu. Volba profese je velmi důležitá, neboť jedinec se může svobodně rozhodnout, co chce v budoucnu dělat a budoucí povolání mu také určí sociální role. Nastává také období přípravy na dospělost, jedinec je tedy čím dál více vnímán jako dospělý, s tím jsou spojená širší práva, ale i povinnosti a odpovědnost. Období adolescence je ukončeno nástupem do zaměstnání. Na konci období adolescence jedinec získává předprofesní roli, profesní roli, roli člena nějaké skupiny, roli blízkého přítele a roli partnerskou. (Vágnerová, 2012, s. 395, 397, 398)

Dospívající jedinec se snaží získat více autonomie, chce se odpoutat od rodiny, omezit kontrolu a usiluje o možnost svobodného rozhodování o vlastní osobě. Rodiče vidí své dítě jako už téměř dospělého, proto se mu snaží dát více povinností a zodpovědnosti, ale stejná míra není uplatňována i v oblasti práva a svobody. Komunikace mezi dospívajícím jedincem a rodiči je omezena, neboť jedinec tráví s rodiči méně času. Sourozenecký vztah v tomto období je lépe konstruován při stejném pohlaví a relativně stejném věku. Mladší sourozenec ve starším může vidět vzor, obdivuje ho a může i napodobovat. Naopak starší sourozenec vidí přítomnost mladšího jako nevyžádanou. (Vágnerová, 2012, s. 400-401, 407-408)

Jedinec v tomto věku se snaží odpoutat se od rodiny, někdy může mít pocit trapnosti či studu za projevy rodiny na veřejnosti. Ovšem rodiče ví, že toto období je pro další vývoj jedince důležité, ale jeho emocionální zpracování je velmi náročné a těžké. Proto se může občas stávat, že rodiče na tuto změnu nepřistoupí či si ji nehodlají přiznat a dítěti jeho emancipaci překazí tím, že jej například nikam nepouští. To může vést k četným konfliktům mezi rodiči a dítětem.

Adolescent ukončuje svou povinnou školní docházku a nastupuje na střední školu. Tím získává novou roli středoškoláka, která ovšem není tak prestižní. Neboť jedinec přichází do nového prostředí, kde nikoho nezná a také z nejstaršího se stává nejmladší a nejméně zkušený. Tato nová role pro něj může být velmi stresující a zvládnutí této situace je velmi individuální. (Vágnerová, 2012, s. 416-417) Po ukončení profesní přípravy jedinec buď pokračuje ve studiu na vysoké škole anebo přechází do zaměstnání. Jeho představy o této změně ovšem neodpovídají skutečnosti. (Vágnerová, 2012, s. 420-422) Jedinec při výběru svého budoucího povolání není ještě vyhraněný, nemá dostatečně vyvinuty potřebné schopnosti. Proto je to pro něj úkol velmi náročný a jeho volba je často ovlivněna tlakem okolí. (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 116-117)

Vztah s vrstevníky může uspokojovat různé potřeby jedince, speciálně psychické. Jedinec vyžaduje potřebu stimulace, dále je pro něj důležitá potřeba smysluplného učení formou zkušeností, které získává ve skupině a skupina uspokojuje potřebu být akceptován. (Vágnerová, 2012, s. 423-424) Ke konci období dospívání již jedinec nemá takovou potřebu být součástí nějaké party a zaměřuje se na vztahy hluboké buď ke stejnému pohlaví, ale také opačnému (Vágnerová, 2012, s. 430-431).

Jedinec v předchozích vývojových etapách, díky účasti ve vrstevnických skupinách, rozvinul svou identitu, a to ho posunulo ve vývoji o krok vpřed. Na základě zkušenosti v těchto skupinách je schopen vést nejen komunikaci, ale třeba i projevít sympatie jak ke stejnému či opačnému pohlaví. Tím pádem je také schopen vyhradit svou pozornost na jedince, kteří jsou pro něj důležití.

1.3 Mladá dospělost a rodina

Celkově je období dospělosti velmi dlouhé. De facto nastupuje po adolescenci, což je okolo 20. roku života a končí smrtí. Proto je důležité si toto dlouhé období rozdělit. Počátek dospělosti je stále labilní, neboť jedinec se nachází v relativně mladém věku. V tomto období někdo může být již zaměstnán a mít rodinu, někdo naopak ukončovat studium na vysoké škole. Start životem má každý odlišný a každý jej individuálně dokáže zvládnout.

Podle Nakonečného (In Šimíčková-Čížková, 2008, s. 118) je mladší dospělost ohraničena 19. rokem života až 30. lety. Dle Langmeiera (2006, s. 167) je to období časně dospělosti, které je zhruba od 20 do 25 – 30 let. Toto období se vyznačuje přechodem od adolescence k plné dospělosti. Podle Říčana (1990, s. 248) je možné dospělost vymezit několika znaky: vykonávat produktivní práci, schopnost spolupráce, jednat na úrovni, mít cíle do budoucna, bydlet samostatně, dokázat trávit volný čas samostatně, komunikovat s opačným pohlavím, rozšiřovat svou orientaci, dbát na blaho své i okolí.

Pro jedince v období mladé dospělosti je charakteristický nárůst sociálních rolí, tedy má větší práva, ale na druhé straně také povinnosti a zodpovědnost, jeho sociální prestiž roste s věkem a tím pádem se od něj také více očekává ze strany společnosti. Pokud by jedinec normy, které se od něj očekávají, nesplnil, mohl by být společností hodnocen negativně. (Vágnerová, 2000, s. 303-304)

V tomto období je jedinec velmi optimistický, natěšený, až naivní. Jeho sny a plány jsou v praxi realizovány, ale realita je příliš krutá a cíle mu nevyjdou tak, jak si přál. Nicméně dospělý se snaží najít jiný způsob pro realizaci svých představ.

Pro období mladé dospělosti je typický trvalý a hluboký vztah s opačným pohlavím, který většinou přeroste do manželství. Manželství je vnímáno ze strany společnosti za samozřejmé. Manželství naplňuje potřebu citové jistoty, potřebu seberealizace a potřebu otevřené budoucnosti manželů. (Vágnerová, 2000, s. 334-335). Stejně tak, jako se od mladého člověka očekává vstup do manželství, očekává se i narození potomka. Role matky/otce je

nevratná, na rozdíl od role manželky či manžela. Rodičovství můžou pohánět vnější (společenská očekávání) i vnitřní (biologická potřeba) stimuly. (Vágnerová, 2000, s. 344-346) Narození dítěte znamená pro muže i ženu velkou změnu. Ke konci období mladé dospělosti, někde mezi 30 až 35 lety rodičů obvykle následuje nástup dítěte do školy. Dítě se totiž stává na rodině již méně závislé a musí se podřídit autoritě školy. (Vágnerová, 2000, s. 365)

V období mladé dospělosti dochází k odpoutání od původní rodiny v oblasti emoční i ekonomické. Jedinec se nachází v periodě, kdy by on sám měl zakládat vlastní rodinu. Ale dnes není výjimkou mít první dítě po 30. roku života, klidně i před 40. rokem. Podobná situace je i v oblasti manželství. Někteří nevidí v tomto svazku smysl. Ale na druhé straně jsou i takoví jedinci, kteří manželství stále uznávají a výchovou jim bylo předáno jako samozřejmost.

V této chvíli se už zpravidla jedná o práci jako o zaměstnání (odměnou je mzda), neboť i vysokoškoláci ukončují profesní přípravu. Tím, že jedinec nastoupí do zaměstnání, splňuje společenskou normu. Jedním z psychosociálních kritérií společnosti je schopnost zvládnout novou profesní roli. Profesní role také může uspokojovat některé psychické potřeby, jako je potřeba změny, nového prostředí, potřeba sociálního kontaktu s novými lidmi, potřeba seberealizace, potřeba nezávislosti a samostatnosti, potřeba otevřené budoucnosti. (Vágnerová, 2000, s. 316)

Mladý dospělý, který právě ukončil školu, sice zpravidla nemá mnoho zkušeností, což mu trh práce dává dostatečně znát. Sice nemá tolik zkušeností, ale má skvělé nápady. Tím, že se jedinec dokáže prosadit v kolektivu právě třeba svými dobrými nápady, si může zvýšit prestiž jak v očích kolegů, tak také nadřízených.

1.4 Střední dospělost a rodina

Langmeier (2006, s. 167) střední dospělost vymezuje asi do 45 let a označuje jej jako období výkonu a stability. Nicméně v období střední dospělosti nejsou uváděny závratné změny v porovnání s předchozím obdobím. Jedná se spíše o klidné období, kde jedinec je na vrcholu svých sil, zaměřuje se převážně na svou kariéru, protože děti jsou již relativně soběstačné. (Vágnerová, 2007, s. 179)

Věk okolo 40 let je zpravidla dobou, kdy se může jak žena, tak také muž naplno věnovat své kariéře a je na vrcholu svých sil. Děti jsou již dospělé a často opouští původní rodinu,

aby si založily svou. Ovšem na druhou stranu, s přihlédnutím na odkládání mateřství, může dítě teprve ukončovat povinnou školní docházku. Objevují se i takové extrémny, že některé ženy teprve okolo 40 let mají své první dítě.

Říčan (1990, s. 336) se v době střední dospělosti zaměřuje na vzájemnou interakci adolescentního dítěte a jeho rodiče. Rodič se snaží být kamarád, jeho životní styl i pohled na život může být částečně ovlivněn. Důležité je zachovat si rodičovský odstup. Vágnerová (2007, s. 214-216) říká, že rodičovská role i nadále zůstává důležitou součástí identity jedince a mění se její obsah. Děti nepotřebují tolik péče a pomoci jako dřív. Rodič se snaží udržet citový vztah s dítětem. I manželský vztah také prochází výraznou změnou.

V období střední dospělosti, tedy někde mezi 40. – 50. rokem života už se očekává, že dítě bude relativně samostatné, tudíž rodiče se mohou věnovat svým vlastním zájmům. Ovšem nesmíme pozapomenout na rodiče rodičů. Ti jsou teď v důchodovém věku a může se také stát, že jejich zdravotní stav je špatný a jejich dítě se o ně musí starat. V dnešní době je trend dávat staré a nemocné rodiče do domovů pro seniory. Na druhé straně jsou však i typy lidí, kteří si vybrali život bez dětí, v krajním případě i život bez partnerky.

V tomto časovém období se jedinci postupně začínají naplno uplatňovat na trhu práce. Zejména ženy. Stává se, že jedinec v tomto období současně s vykonáváním povolání dostudovává, aby jeho kvalifikace byla vyšší a měl lepší finanční ohodnocení. (Langmeier, 2006, s. 174-175) Vágnerová (2007, s. 196, 198, 202, 203) říká, že období střední dospělosti je obdobím pracovní stabilizace, jedinec je na vrcholu svých profesních možností. Jedinec v tomto období má spoustu zkušeností, které si na něm mladší kolegové váží a cení. Může mít také vedoucí pozici. Po 50. roce života se neočekává, že by kariéra závratnou rychlostí stoupala, spíše naopak.

Jedinec okolo 45. roku má děti zpravidla odrostlé (okolo 15 let a více) a může se plně věnovat své kariéře. Jeho děti již mohou postupně odcházet z domu, což může zapříčiňovat to, že se práce stane kompenzačním prvkem jejich frustrace. Na druhou stranu práce nemusí přinášet pouze uspokojení či prostor pro únik. Ale když vezmeme do úvahy odsouvání mateřství, osoby v tomto věku mohou mít ještě potomky ve věku, kdy si vyžadují jejich pozornost.

1.5 Starší dospělost a rodina

Langmeier (2006, s. 167) věkovou hranici pozdní dospělosti posunul až do 60 - 65 let. Období starší dospělosti je také obdobím bilancování a přemýšlení nad vlastním životem. Vágnerová (2007, s. 229-231) starší dospělost vymezuje mezi 50. a 60. rokem, kdy 50 let považuje za mezník počátku stárnutí, což se projevuje v oblasti fyzické, psychické i sociální. Jedinec získává novou roli – prarodiče.

Období starší dospělosti může být pro někoho obdobím frustrace, pro jiného dobou radosti. Člověk se stává prarodičem, což je obvykle radostná novina. Ovšem tato sociální role může přicházet ještě v pozdějším období, jestliže samotná osoba měla dítě kolem 35 let. Odehrává se ještě jedna významná změna, a to odchod do důchodu. Tato životní událost může být opět vnímána ze dvou úhlů pohledu. Někdo se na odpočinek těší, jiný v tom vidí odloučení od společnosti.

V tomto období dochází k takzvanému syndromu prázdného hnízda. Někdo tuto situaci vnímá jako uvolnění, jiný jako opuštění. Ne vždy se musí jednat o fázi prázdného hnízda, ale objevuje se také fáze přečpaného hnízda. Kdy v jednom domě žijí dvě generace. To může vyvolávat napětí a konflikty. (Vágnerová, 2000, s. 421, 423-424) Pokud jedincovi rodiče či rodič žijí, jsou většinou v takovém stavu, kdy vyžadují pomoc jiné fyzické osoby. Tu jim zpravidla poskytuje právě jejich potomek. Jejich fyzická i psychická stránka je oslabena. Úmrtí obou rodičů vyvolává u stárnoucího jedince úzkost. (Vágnerová, 2000, s. 429-430, 434)

Ke konci dospělosti jedinec přemýšlí nad svým životem, hodnotí svůj život a vzpomíná. Role prarodiče je zpravidla vítaná role. Taky se snaží svým dětem s péčí o malého potomka pomoci. Na druhé straně v tomto období mohou žít jejich vlastní rodiče, kteří, jak jsme již říkali, jsou často nemohoucí a vyžadují pomoc v různé míře.

V této vývojové etapě dochází k uzavírání pracovní činnosti. Jedinec ve zralém věku je mnohem zkušenější, trpělivější a zodpovědnější než jeho mladší kolegové, proto v tomto ohledu může být přínosem. Své zkušenosti předává dalším generacím a tím se zvyšuje jeho pocit vlastní hodnoty a užitečnosti. (Vágnerová, 2007, s. 231) Dosažení důchodového věku nemusí nutně ukončení profesní činnosti (Říčan, 1990, s. 363).

1.6 Děti a nezaměstnanost

Nezaměstnanost člena rodiny nepředstavuje zátěžovou situaci jen pro jedince, kterého se to bezprostředně týká, ale také pro další osoby v domácnosti, zvláště citlivé jsou děti. Pokud jsou například rodiče z nezaměstnaností agresivní, může se to přenášet i na dítě, které se následně může chovat podobným způsobem třeba ke svým spolužákům ve třídě.

Buchtová (2000, s. 7) uvádí, že výzkumy potvrzují dopad nezaměstnanosti otce na další členy rodiny, především dospívající potomky, kteří otce vnímají jako autoritu, jako pilíř rodiny, který může být zbořen. Častokrát se stává, že pohled na otce je pod vlivem nezaměstnanosti zkreslený, snížený. Ještě větší problém se objevuje, jestliže je v rodině nezaměstnaný otec i matka. V tomto případě se neurotické a jakékoliv jiné problémy násobí. Můžeme hovořit také o přenosu zdravotních obtíží z nezaměstnaného člena na zbylé členy rodiny, tedy i děti, u kterých to může vyústit i v poruchy chování. Přenos problémů z rodiče na dítě potvrzuje také Kokko (In Buchtová, 2000, s. 33), který uvádí, že děti nezaměstnaných rodičů byly ve svých osmi letech agresivní, kolem 14 let věku se dospívající stávali ve škole nepřizpůsobivými a později v dospělosti (kolem 27 let) bylo v jejich skupině více dlouhodobě nezaměstnaných. S tímto náhledem doporučuje věnovat zvýšenou pozornost prevenci v oblasti agresivity dětí nezaměstnaných rodičů.

Vliv domácího klimatu na osobnost dítěte je nám již znám. Nejenže děti celou situaci velmi dobře vnímají, mohou jí i porozumět. Což často nekoresponduje s domněnkami rodičů, kteří argumentují tím, že jsou děti příliš malé a problémům dospělých nemohou rozumět.

To potvrzuje i Mareš (2002, s. 79), který říká, že „důsledky nezaměstnanosti nepocítují jen ti, kdo ztratili svá zaměstnání. Ve skutečnosti zasahuje nezaměstnanost daleko větší počet osob, než na kolik lze usuzovat z podílu nezaměstnaných v ekonomicky aktivní populaci, a to jak prostřednictvím jejich rodin (obvykle rodiče se svými dětmi), tak i širších příbuzenských vztahů.“

Život jedince je velmi pestrý, jak jsme se mohli přesvědčit. Je logické, že každý jedinec v různé míře zažívá výše popsané změny, nebo se jej nějaká zmíněná událost vůbec netýká a to samé platí o nezaměstnanosti, kterou může každá rodina prožívat rozdílně. Vývoj člověka je velmi individuální a nedá se naplánovat. Nyní se v další kapitole zaměříme již na zmíněnou činnost člověka, která se týká dospělosti – zaměstnání.

2 PRÁCE, ZAMĚSTNÁNÍ A NEZAMĚSTNANOST

V této kapitole se zaměříme na to, co znamená práce a také zaměstnání, které spolu mohou a nemusí jít ruku v ruce, jaký mají význam pro člověka, tedy že nemusí být jen nutným zlem a samozřejmě si řekneme něco o nezaměstnanosti. Definujeme, co si pod pojmem nezaměstnanost představit, dále, jaké mohou být druhy a příčiny nezaměstnanosti a v neposlední řadě je důležité také zmínit prostor, kde se všechny kategorie vytváří, tedy o trhu práce.

Pokud se člověka zeptáme, co bude dělat, častokrát odpoví „pracovat“. Člověk má tendenci chovat se tak, aby výsledky jeho práce byly užitečné nejen jemu samotnému, ale i dalším jedincům. (Možný, 2002, s. 93) Práci můžeme charakterizovat jako aktivitu projevující se v přírodní i kulturní oblasti, jedná se o jednotu fyzickou i psychickou. Práce je zdrojem obživy, zajišťuje postavení ve společnosti a rozvíjí pocity sebeúcty a sebeúcty a částečně také udržuje fyzické a psychické zdraví. (Buchtová, 2002, s. 11-12) Práce je pro člověka důležitá, ale na druhé straně nesmíme opomíjet odpočinek, kterým pracující nabírá nové síly a energii pro další pracovní výkon (Štikař, 2003, s. 53).

Práce, ve smyslu výdělečné činnosti, je pro člověka velmi důležitou aktivitou, neboť je zpravidla hlavním zdrojem prostředků pro uspokojování základních životních potřeb jedince. Ovšem není práce jako práce. Pojďme si blíže přiblížit právě tu práci, za kterou jedinec očekává finanční odměnu čili mzdu.

Mluvíme-li o práci, máme všeobecně na mysli práci z vnějšku úkolovanou, organizovanou a placenou, tedy námezdní zaměstnání, nevykonávané jen ve volném čase. Placená práce je vnímána jako mocný prostředek, jehož prostřednictvím se zvládá přírodní chaos, nejlépe vyhovuje moderním aspiracím, je to prostředek kontroly nad sociálními událostmi a nahrazuje komunitu. Z toho důvodu se práce stala nástrojem profesionálního zotročení a odcizení lidské přirozenosti. Placená práce se stala vzácným statkem, neboť ne vždy a ne pro všechny je dosažitelná. (Možný, 2002, s. 93-94) Teprve až ve chvíli, kdy jedinec o svou práci přijde, se ukazují negativní důsledky. (Buchtová, 2002, s. 12)

Práce v minulosti byla vnímána spíše jako otročení. Jako příklad si můžeme uvést stavění pyramid v Egyptě, kde byli dělníci bičováni, aby dosáhli lepšího výkonu. Nebo třeba gladiátoři, kteří museli bojovat o holé přežití v boji se zvířaty nebo nelidskými postavami jen proto, aby se panovník a šlechta pobavili.

Práce a také pracovní uplatnění jedince je velmi důležité v dnešním konzumním světě. Práce člověku určuje nejen sociální status, ale také status ekonomický. Práce má i velký význam pro společnost jako takovou, neboť umožňuje její rozvoj. (Krebs, 2010, s. 309) Adaptace na práci je důležitá součástí jedincova života jako neustálý proces přizpůsobování se změnám ve společnosti. (Rymeš In Štikař, 2003, s. 90) Chceme-li zvýšit produktivitu práce, užíváme stroje, které lidskou práci nahrazují a znásobují. Stroje eliminují emocionální a intelektuální obsahy. Tím také dochází k odstraňování potřeby celoživotního vzdělávání řemeslníků. (Buchtová, 2002, s. 21)

V dřívějších dobách bylo vyučení se nějakému řemeslu koncem vzdělávání. Dnešní situace je jiná. Potřeba celoživotního vzdělávání je dnes zdůrazňována víc jak jindy. Hlavně v oborech, kde se pracuje s lidmi. Častokrát při předávání maturitního vysvědčení slyšíme od kantorů „tohle není konec vzdělávacího procesu, teprve teď se musíte začít učit.“ Dnes je potřeba celoživotního vzdělávání de facto společenskou podmínkou, neboť vývoj technologií a celkově 21. století je tak rychlý, že na něj původní znalosti prostě nestačí.

Pojem zaměstnání Matoušek (2005, s. 299) vysvětluje jako takové, které je založeno na smluvním podkladu a odměnou za vykonanou práci je materiální ohodnocení. Dle Krebse (2010, s. 296) je nástrojem zaměstnanosti aktivní politika zaměstnanosti, která je vnímána jako „soubor opatření, kterými jsou spoluutvářeny podmínky pro dynamickou rovnováhu na trhu práce a pro efektivní využití pracovních sil.“

Práce jako taková může být vnímána ze dvou úhlů pohledu. Většina lidí si pod pojmem práce představí zaměstnání, které mnoho lidí vnímá jako nutnost. Ovšem najdou se i tací, kteří do svého zaměstnání chodí rádi. Ať již z důvodu dobrého kolektivu a či dobrého platového ohodnocení. Chceme ale poukázat, že práce nemusí být jen placená ve smyslu zaměstnání, ale také neplacená. Máme na mysli třeba práci na zahradě, domácí práce anebo obyčejnou sousedskou výpomoc. Ovšem občas se v životě člověka může stát, že o placenou práci z jakéhokoli důvodu přijde, tím pádem se stává nezaměstnaným.

Nezaměstnanost je velký problém, který v minulých letech nebyl tolik obvyklý jako dnes. Lidé zasažení nezaměstnaností byli vnímáni jako něco nenormálního, vychylujícího se od normy. Teprve postupem času je nezaměstnanost stále častějším jevem, se kterým se společnost již de facto vyrovnala. (Vágnerová, 2008, s. 731) Jak potvrzuje i Buchtová (2002, s. 57), v moderní společnosti je nezaměstnanost velmi rozsáhlým jevem, kterému začíná být věnována i zvýšená pozornost.

Mareš (2002, s. 16) konstatuje, že „ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje, je nezaměstnaný.“ Práci jako takovou konkretizuje na základě smlouvy a za ni je poskytována odměna.

Za nezaměstnané jsou zpravidla považováni ti lidé, kteří aktivně práci hledají a jsou registrováni na úřadu práce. Ovšem tato definice není samozřejmě jediná a už vůbec ne dostačující. Proto se pojdme podívat na názory některých odborníků.

Dle Mezinárodního úřadu práce v Ženevě je za nezaměstnaného považován jen „uchazeč o zaměstnání, tedy občan, který není v pracovním nebo podobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost ani se nepřipravuje soustavně na budoucí povolání a požádal osobně nebo písemně o zprostředkování vhodného zaměstnání u úřadu práce v místě svého trvalého bydliště. Být nezaměstnaný neznamená „nemít práci“, ale „nemít placené zaměstnání.“ (Mareš, 2002, s. 16) Z pohledu ekonomie lze považovat nezaměstnané za osoby, které se nachází v produktivním věku a které nemají placenou práci a nenachází se v pracovním procesu, ale předpokládá se, že budou zaměstnány a důležitou podmínkou také je, že si tyto osoby také hledají práci a za další předpoklad je považována schopnost pro nástup do nového zaměstnání. (Buchtová, 2002, s. 65)

Podle Krebse (2010, s. 312) nezaměstnanost nezasahuje všechny plošně, ale je známo, že některé skupiny obyvatel jsou nezaměstnaností ohroženy více než jiné. Ohroženými skupinami má na mysli absolventy středních a vysokých škol, ženy, které se nachází v produktivním věku nebo ženy s malými dětmi, dále také lidi pečující o dlouhodobě nemocné občany či samotné handicapované jedince, jedince s nízkým stupněm vzdělání – základní a v neposlední řadě jsou vyšší mírou nezaměstnanosti ohroženi také jedinci, kteří se nachází v postproduktivním věku. Matoušek (2005, s. 301) do skupin ohrožených vyšší mírou nezaměstnanosti zařazuje také příslušníky národnostních menšin, romské etnikum.

Uplatnění na trhu práce pro romské etnikum je velmi těžké. Zaměstnavatelé kladou důraz na kvalifikaci, rozsah a kvalitu sociálních dovedností, což romové většinou nesplňují, neboť jejich vzdělání je obvykle základní. Dalším problémem je pracovní morálka, která neodpovídá majoritním požadavkům. (Buchtová; Kaplan In Matoušek, 2005, s. 302)

Příslušníci národnostních menšin mají horší uplatnění, respektive jsou jednou z ohrožených skupin, neboť nejenže nesplňují příslušné podmínky, které si zaměstnavatelé kladou, ale velkou roli hrají také předsudky, které jsou jedním z hlavních důvodů. Ač se o

nich moc nemluví, jsou všudypřítomné a zaměstnavatelé se je snaží maskovat různým nesplněním podmínek.

Podle Buchtové (In Matoušek, 2005, s. 301) mají osoby se zdravotním znevýhodněním možnost uplatnění v chráněných dílnách, kterých je ovšem nedostatek. Využití těchto jedinců na trhu práce je téměř nemožné, neboť jejich produktivita není v souladu s požadavky zaměstnavatelů.

Zaměstnavatelé na své zaměstnance občas kladou až přemrštěné požadavky, které sice jsou v jejich silách, ale je třeba vynaložit velké úsilí. Takové požadavky na osoby se zdravotním hendikepem být kladeny nemohou, a to může být jeden z důvodů, proč zaměstnavatelé raději odvedou pokutu do státní pokladny za nezaměstnání těchto či zakoupí výrobky od těchto jedinců.

U absolventů škol je největší problém v tom, že jejich praxe je pro uplatnění nedostačující. Často se také stává, že jedinci jsou absolventy oborů, po kterých není poptávka. A sled událostí může vést až k sociálně patologickému jednání takového jedince. (Vágnerová In Matoušek, 2005, s. 301)

Nezaměstnanost se netýká pouze rizikových skupin, ale také teritoria. Je známo, že některé regiony se vyznačují vyšší mírou nezaměstnanosti. Do úvahy je důležité také vzít profesi, kterou jedinec vykonává, neboť některé profese mohou mít horší uplatnění na trhu práce než jiné. Rozšířeným a podloženým faktem je, že se jedinci s dlouhodobou nezaměstnaností hůře znovu uplatňují na trhu práce jako aktivní jedinci a dlouhodobá nezaměstnanost má negativní dopad na všechny oblasti jedincovi osobnosti. (Krebs, 2010, s. 312)

Nezaměstnanost je společností často vnímána jako jev velmi negativní, ovšem vždycky tomu tak být nemusí. Nezaměstnanost je projevem i důsledkem vzniku či zániku případně omezení nebo naopak podpory některých výrob a činností. Určitá nezaměstnanost je nutná z důvodu mobility pracovních sil. Proto tuto formu nezaměstnanosti nelze považovat za úplně negativní. (Krebs, 2010, s. 315)

Nezaměstnanost je obecně společností vnímána jako velmi negativní jev, tedy něco, co není záviděníhodné. Ovšem někteří lidé mohou nezaměstnanost vnímat pozitivně, či dokonce se najdou i tací, kteří si život bez placené práce vyberou dobrovolně. Například proto, že se jim nechce pracovat nebo že je pro ně výhodnější být vydržován státem. Názory jsou různé, stejně jako lidé.

Nyní si pojdme přiblížit význam práce, který pro člověka může mít.

2.1 Význam práce pro člověka

Práce, tedy zaměstnání, nemusí být pro člověka pouze zdrojem finančních prostředků, ale dochází také k smysluplnému naplňování volného času, k seberealizaci, utváření sociálního postavení. Může to být také společenský ukazatel, tedy to, že je člověk schopen být zodpovědný ekonomicky zajistit buď sám sebe či svou rodinu. Práce jako taková člověka zušlechťuje, a to nejen morálně, ale také fyzicky. Při jakékoliv manuální práci, ať již placené či neplacené, je třeba využít fyzickou sílu, čímž se jedinec může udržovat v tělesné kondici a může to být prostředek prevence před obezitou a jinými chorobami.

Zaměstnání pro člověka představuje silnou hodnotu, neboť jeho profese mu spoluutváří identitu a určuje jeho postavení ve společnosti. Dle Vágnerové (2008, s. 732) mohou být motivy k práci různé, například peníze, sociální kontakt, samostatnost a nezávislost, aktivita, seberealizace. Práce je pro člověka velmi důležitá, neboť mu poskytuje prostředky zajišťující důstojnou existenci a participaci na společenském životě. Prací jedinec nedostává pouze finanční prostředky na uspokojení svých potřeb, ale dochází též k sebeuplatňování a rozvíjí si úctu sám k sobě a své dovednosti. Jestliže má jedinec práci mentálně náročnou, dochází také k silnému rozvoji identity. Z vývojového hlediska je práce mezníkem určujícím počátek dospělosti, na druhé straně je zase mezníkem ukončující toto období. Kromě toho, že je práce zdrojem příjmů, je také ukazatelem morálních hodnot. Už jen tím, že rodiče chodí do práce a mají zájem pracovat, ukazují dětem tu „správnou cestu“. (Buchtová, 2002, s. 75)

Buchtová (2002, s. 98-102) říká, že jestliže jedinec o svou práci přijde, je to pro něj velká psychosociální zátěž. Každý jedinec se s touto ztrátou vyrovnává individuálně. Je známo, že nezaměstnanost lépe snáší jedinci, kteří v této situaci vidí novou možnost, šanci něco změnit. Rozhodujícím faktorem může být věk jedince, také pohlaví, dosažená kvalifikace, finanční rezervy jedince a v neposlední řadě i smysluplné využívání přebytečného nebo řekněme spíše nadměrného volného času.

V dřívějších dobách byl muž vnímán jako lovec, který zajišťoval potravu pro svůj kmen a žena byla vnímána jako matka vychovávající děti a udržující oheň. Tento model částečně přetrvával i do dnešní doby, i když se trošku transformoval. Dnes je muž vnímán jako živitel rodiny a žena je vnímána především jako matka. Proto situace nezaměstnaného muže může

být vnímána jako více náročná než situace nezaměstnané ženy. Často platí, že muži mají při výkonu stejného povolání vyšší mzdu než ženy.

Zaměstnání není pro člověka či skupinu jen účastí na konzumu, tedy spotřebě nebo účastí na sociálním statusu, ale jde o hluboké zakotvení v dějinách společnosti, a pokud jedinec o práci přijde, dochází k deprivaci v základních životních potřebách. (Mareš, 2002, s. 68)

Giddens (1999, s. 308) rozlišuje 6 charakteristických faktorů týkajících se práce:

- Peníze - jsou získávány v zaměstnání a jedinec jimi může uspokojovat své potřeby. Pokud přijde o příjmy, nastává problém v uspokojování životních potřeb;
- Míra aktivity – i ta nejstereotypnější práce nutí jedince osvojit si nějaké znalosti a rozvíjet jeho schopnosti;
- Změna – jde o formu poznání nového prostředí, kolegů a potencionálních přátel;
- Strukturovaný čas – jedinci v zaměstnání většinou mají pevně daný rytmus dne, kdežto jedinci bez zaměstnání většinou ztrácí pojem o čase a často se nudí;
- Sociální kontakty - v zaměstnání jedinec nachází přátele, účastní se společenských akcí, kdežto nezaměstnaný se nachází doma a částečně ztrácí kontakt s okolím;
- Osobní identita – jedná se o pocit potřebnosti a sebeúcty, který se týká hlavně mužů.

2.2 Druhy a příčiny nezaměstnanosti

V problematice nezaměstnanosti existují různé typologie. Můžeme rozlišit několik druhů nezaměstnanosti a příčiny mohou být také rozmanité. Krebs (2010, s. 313-314) rozlišuje následující typy nezaměstnanosti:

- Frikční – smyslem je opuštění stávajícího pracovního místa za účelem získat lepší pracovní místo z rozličných důvodů. Většinou je hlavním důvodem finanční ohodnocení, ale výjimkou není ani například nevyhovující kolektiv v zaměstnání či neshody se zaměstnavatelem. Tato nezaměstnanost má přechodný charakter a je považována za dobrovolnou;
- Strukturální – je spojována s nerovností mezi nabídkou a poptávkou, která je způsobena technickým pokrokem. Ovšem tento nepoměr se může vyvažovat formou rekvalifikací;

- Cyklická – souvisí s ekonomickým cyklem. Vzniká tehdy, jestliže je celková poptávka nízká. Cyklická nezaměstnanost vzniká v důsledku nedostatečné agregární poptávky.

Jiná typologie může být dobrovolná a nedobrovolná.

O dobrovolné nezaměstnanosti hovoříme tehdy, jestliže část populace či pracovních sil nechce pracovat i když pracovní místa jsou dostupná a volná. Druhým typem je nedobrovolná nezaměstnanost, která tkví v tom, že jedinec pracovat chce, ale problém je ve vysokém počtu pracovních sil na jedno pracovní místo.

Literatura nabízí i jiné koncepce nezaměstnanosti, které obsahují i způsoby řešení:

- “work reduction“;
- “job reduction“ (Krebs, 2010, s. 314).

Buchtová (2002, s. 65, 71) se také zaměřuje na teorii dobrovolné nezaměstnanosti, kterou definuje jako upřednostňování volného času před výkonem zaměstnání. Autorka také používá pojem plná zaměstnanost, který ukazuje míru zaměstnanosti bez ohledu na nedobrovolnou nezaměstnanost.

Mareš rozlišuje 3 typy nezaměstnaných. Prvním typem je jedinec zjevně nezaměstnaný, který je registrovaný na úřadu práce a pobírá podporu v nezaměstnanosti. Druhým typem je jedinec skrytě nezaměstnaný, který si nehledá práci a ani není registrován na úřadu práce. Posledním, třetím typem je neúplně zaměstnaná osoba, která přijímá práci na částečný úvazek nebo práci, kde nejsou plně využity její schopnosti a kvalifikace. Z praktického hlediska je dle Matouška významné dělit nezaměstnanost z pohledu času na krátkodobou a dlouhodobou (někteří autoři udávají hranici 6 měsíců, jiní jeden rok). (Mareš In Matoušek, 2005, s. 299-300) Musíme uvést ještě jeden typ nezaměstnanosti, a to je dle Mareše (2002, s. 22-23) nepravá nezaměstnanost, kdy je jedinec sice bez zaměstnání, ale práci nehledá a spíše se obrací na podporu ze strany státu, kterou hodlá plně využívat.

Vágnerová (2008, s. 732-733) říká, nezaměstnanost více ohrožuje jedince z nižší nebo nedostatečnou kvalifikací. Ovšem v dnešní době vyšší vzdělání nezaručuje zaměstnání. Dalším faktorem zvyšující riziko nezaměstnanosti je věk. Míru nezaměstnanosti můžeme pozorovat i v odlišnosti pohlaví. Ztráta zaměstnání je pro člověka velmi zásadní situace, neboť přichází nejen o finanční prostředky, které mu zajišťují ekonomickou nezávislost, ale také o sociální status. Vágnerová (2008, s. 734-735) uvádí 5 fází reakce na nezaměstnanost:

1. Fáze šoku – první reakce je zpravidla šok. Ovšem jsou i tací, kterým tato situace nabudí uvolnění a úlevu;
2. Fáze optimismu a aktivního hledání nového místa – jedinec je naplněn vírou, že se mu podaří nalézt novou práci. Ovšem pokud tato situace přetrvává delší dobu, motivace a víra jedince slábne;
3. Fáze přechodu do kategorie dlouhodobé nezaměstnanosti – jedinec je pesimistický, nevěří, že by mohl nalézt vhodné zaměstnání a může se stát pasivním, rezignuje;
4. Fáze adaptace na styl života nezaměstnaného – v této fázi jedinec již ztratil víru v nalezení zaměstnání, přijímá svůj status nezaměstnaného, rezignuje na jakékoliv aktivní hledávání zaměstnání a jeho sebevědomí se rapidně snížilo;
5. Fáze přetrvávající nedůvěry – i když se jedinci po nějaké době podaří nalézt nějaké zaměstnání, je stále nedůvěřivý, jeho pracovní návyky se zhoršily a pracovní kompetence mnohdy nemusí odpovídat požadavkům zaměstnavatele.

2.3 Trh práce

Za hlavní tržní mechanismus v oblasti průmyslové tržní ekonomiky je považován trh práce. Úkolem trhu práce je organizovat produkci a distribuci práce a tím pádem je zajišťována konkurenceschopnost trhu (Marshall, Pigou, Hicks In Mareš, 2002, s. 54).

Trh práce je trhem specifickým. Specifika plynou z toho, že práce je vnímána jako funkční pracovní síla úzce spjata s osobností jedince. Od trhu práce se očekává zabezpečení ekonomiky formou požadovaných pracovních sil a poskytnutí dostatečných prostředků pro zajištění pracovních sil. Na trhu práce působí několik subjektů. Jedna skupina jsou ti, kdo práci prodávají, na druhé straně stojí ti, kdo práci kupují. Návrh na spolupráci není založen jen na finančním ohodnocení, ale na dalších okolnostech (vzdělání, zkušenosti, zájem o práci, první dojem). Rovnováha mezi nabídkou a poptávkou je částečně regulována i ze strany zaměstnavatelů, kteří podporují rozšiřování kvalifikací svých zaměstnanců formou různých školení, vzdělávacích kurzů a podobně. Trh práce je determinován i státem, který může být zaměstnavatel nebo nestranný orgán regulace. (Krebs, 2010, s. 310-311) Trh práce můžeme charakterizovat jako soubor různých a samostatných, ale navzájem propojených trhů. Práce je nezastupitelných výrobním faktorem při tvorbě statku. Vývoj na trhu práce je ovlivněn stejnými zákonitostmi, které ovlivňují ostatní trhy. Práce neexistuje sama o sobě, je jedním ze zdrojů a práci vykonávají lidé, kteří mají schopnosti k výkonu práce. Na trhu práce probíhají tržní transakce, kde předmětem je koupě a prodej výrobního fakto-

ru práce za cenu, kterou představuje mzda. Obecně platí, že pokud se zvyšuje nabízené množství, tím pádem roste i cena. V kontextu s nabídkou práce to lze interpretovat jako ochotu pracovat. Přírozená nezaměstnanost na trhu práce zajišťuje rovnováhu. Jedním z nejsledovanějších a nejdiskutovanějších jevů na trhu práce byla a je nezaměstnanost. (Buchtová, 2002, s. 59-64)

Podle Kerra (In Mareš, 2002, s. 55) rozlišujeme 5 druhů pracovního trhu:

- Dokonalý trh práce;
- Neoklasický;
- Přírozený trh práce;
- Institucionální trh práce;
- Řízený trh práce.

Stejně jako na jiných trzích, je i trh práce místem boje mezi nabídkou a poptávkou, z něhož vychází cena za práci (Mareš, 2002, s. 55). Jak už bylo řečeno, trh práce není jednotný, ale je diferencován do několika dimenzí. První diferenciací může být na trh práce primární a sekundární. (Doeringer – Piore In Mareš, 2002, s. 59-60) Za další segmentaci trhu můžeme považovat trh formální a trh neformální. Další rozdělení trhu můžeme vidět v kategorii interní a externí. (Mareš, 2002, s. 61-62) V dnešní době je trh práce silně ovlivňován procesem globalizace. Sklair vnímá proces globalizace jako „nedělitelný proces ekonomických, politických a kulturně ideologických aktů, v nichž vzniká asymetrický globální systém.“ Charakteristickým prvkem tohoto procesu je restrukturalizace trhu práce, tedy některé profese zanikají a naopak některé nově vznikají. (Mareš, 2002, s. 65- 66)

Jak dnes všichni můžeme vidět, denně se setkáváme s tím, že globalizace také vede k přesunu produkce za hranice naší země. Například, když se povídáme do obchodů s oblečením, všude vidíme vietnamské prodavače, jak prodávají oblečení z dovozu, protože takzvané země třetího světa mají levnou pracovní sílu a upadá šití oděvů u nás. Stejnou situaci můžeme nalézt i v potravinářském průmyslu, kdy se potraviny dováží z ciziny, namísto toho, aby se pěstovaly u nás a tím se zajistila nová pracovní místa.

Rovnováha trhu nastává tehdy, kdy určitá část obyvatelstva, která jsou v produktivním věku, je nezaměstnaná. Tím by rovnováha dospěla k tomu, že by existovala nezaměstnanost pouze dobrovolná. (Buchtová, 2002, s. 65). Mzdu můžeme vidět jako cenu, která je specifická svou významnou funkcí. Mzda výrazně ovlivňuje trh práce. Pružnost mzdy je dána ekonomickými, politickými i sociálními faktory. (Buchtová, 2002, s. 69-70)

3 VLIV NEZAMĚSTNANOSTI NA ŽIVOTNÍ SITUACI

Každá rodina má svůj styl života, který si sama vytvoří. Tento styl se utváří delší dobu a k jeho formování může docházet i nevědomě. Styl života, nebo i klidně výchovy v rodině je velmi individuální záležitost, která dává rodině specifický ráz. Tím se rodina stává svébytnou a individuální. Ovšem tento styl, můžeme ho označit až stereotyp, v rodině může ohrozit mnoho okolností. Jednou z nich je například nezaměstnanost. Nyní se pojďme blíže seznámit s pojmy životní styl, životní způsob, životní úroveň a životní situace, které budeme používat níže. Dále se také seznámíme s tím, jaké dopady nezaměstnanost může mít. Konkrétně se seznámíme s dopady v oblasti ekonomické, sociálních vztahů a v oblasti psychiky jedince.

Životní styl můžeme vymezit vzhledem k několika následujícím okolnostem: pod pojmem životní styl je možno představit si širokou škálu věcí, tedy můžeme říci, že se jedná o širokou oblast dle obsahu, která může zahrnovat i na první pohled věci, které spolu jednoznačně nemusí zcela souviset. Životní styl je nesporně běžně užívaný výraz, který má v povědomí širokého obyvatelstva své místo a jeho význam se v reálné každodennosti liší od pojetí, které je používáno v oblasti vědeckého zkoumání. Životní styl, v běžném pojetí, se pojí s řadou různých asociací, souvislostí a představ, jak říká Duffková, váže se i na módu, odívání, zdraví a pohyb, bydlení, ekologické chování, konzumní chování, odlišnosti minority od majority a spoustu dalších oblastí. (Duffková, Urban, Dubský, 2008, s. 51)

Pokud se podíváme na pojetí životního stylu u Mohapla (In Kraus, Poláčková, 2002, s. 153), ten vnímá ráz pojmu jako trvalý a pro každého jedince specifický, tedy vystihuje jeho osobitost chování, soubor návyků, názorů, postojů a temperamentových vlastností.

Pokud bychom měli vycházet z jednoduché, řekněme laické definice, tak zjednodušeně o životním stylu můžeme říct, že jde o způsob, jak lidé žijí, tedy jak mají nastavené různé hodnoty (strava, bydlení, finanční situace, způsoby reagování na životní situace, obvyklé rituály a svátky, které nemusí být každodenní záležitostí, zajištění rodiny či příjmů a podobně).

Dle Havlíka (In Kraus, Poláčková, 2002, s. 154) se dělí životní styly do tří skupin podle převažujících hodnot způsobu života:

- Životní styl s náplní studia – zařazujeme zde lidi, kteří jsou sečtělí, účastní se na společenském životě. Tento styl jedince nutí k poznávání nového (zvědavost);

- Životní styl s nejvyšší hodnotou hraní – zde můžeme zařadit jedince aktivní v oblasti sportu;
- Životní styl s rozjímáním – tento styl upřednostňují lidé s povahou samotáře, jež rádi tráví svůj volný čas o samotě.

Kraus (2002, s. 154-155) dělí životní styl také na tři skupiny, ovšem v jiném směru:

- Pracovně orientovaný životní styl – jedinci se zaměřují na budování své kariéry a vše ostatní pro ně není podstatné;
- Hédonistický životní styl – jedinci se snaží spojit své životní zájmy s volným časem, rodinou a přáteli;
- Celistvý životní styl – jedinci se snaží odbourat bariéry mezi volným časem a profesionální činností.

Rodina má na utváření životního stylu jedince zásadní význam. Právě tím, jakým způsobem žije rodina, jaké klade nároky a základy pro osobnost jedince, nepochybně včetně zásad a vzorů, tak právě podle nich si jedinec bude utvářet svůj životní styl v budoucnu. Proto je rodina nedílnou součástí jedincovy povahy. (Kraus, Poláčková, 2002, s. 156)

Samozřejmě nejen rodina má vliv na utváření životního stylu jedince, ale také vrstevníci či kamarádi, se kterými jedinec sdílí svůj čas. Pokud se jedná o skupinu lidí, která vykazuje sociálně patologické jednání, životní styl jedince nebude pozitivně podporován, ale bude mít sklon formulovat se negativně, podobně jako to vidí u svých kamarádů. Někdy mohou být kamarádi pro jednotlivce až autoritou.

Životní styl je ovlivňován několika faktory. Můžeme je rozdělit do dvou hlavních kategorií, tedy vnitřní a vnější. Mezi vnější faktory můžeme zahrnout životní podmínky, kdy v daném okamžiku existují objektivní danosti. Druhý, vnější faktor, je tvořen člověkem jako nejkonkrétnějším subjektem životního způsobu, jeho osobností se všemi potřebami, hodnotami, dovednostmi, zkušenostmi, schopnostmi. (Duffková, Urban, Dubský, 2008, s. 69) Duffková, Urban, Dubský (2008, s. 57) říkají, že mezi nositele životního stylu, tak zvanými subjekty, řadíme v nejobecnější a nejproblematictější rovině společnost jako celek, dále skupinu a v neposlední řadě také jedince, jakožto nejkonkrétnější rovinu.

Duffková (In Kubátová, 2010, s. 13) rozlišuje i životní styl jednotlivce a životní styl skupiny. Do jednotlivcova životního způsobu zahrnuje značnou míru konzistentního způsobu života individua, přičemž jehož jednotlivé části jsou si navzájem odpovídající, mají spo-

lečné jádro, vychází ze stejného základu a jsou ve vzájemném vztahu. Životní styl skupiny představuje dané znaky, které jsou společné pro většinu skupiny.

Při snaze pochopit životní styl je nutné brát v úvahu i časové hledisko, tedy životní styl se mění v čase (dříve byl životní styl jiný, než jak jej známe dnes). Kromě časového hlediska bychom neměli opomíjet i jedince, který nás ovlivňuje (nevědomě a částečně přebíráme prvky jedince či jedinců, se kterými sdílíme prostor a čas, například spolužáci, spolupracovníci). Každý jedinec má svůj životní styl, který si uchovává po nějakou dobu. Většinou se jedná o styl, který uznává a je součástí většiny populace. Ovšem ne všichni chtějí být jednotní. Najdou se tací, kteří se chtějí odlišovat. Nazývá se alternativní životní styl (například ekologický životní styl, zdravý životní styl atd.).

Německý sociolog Werner Georg zkonstuoval několik typů životních stylů:

- Hedonistický expresivní životní styl;
- Životní styl orientovaný na rodinu;
- Kulturně orientovaný asketický životní styl;
- Opatrnický pasivní životní styl;
- Na prestiž orientovaná sebe prezentace;
- Opatrnický konvenční životní styl;
- Avantgardní, požitkářský a reprezentativní životní styl. (Duffková, Urban, Dubský, 2008, s. 133)

Novou formou, která je součástí životního stylu, jsou technologie, tedy počítačový či internetový životní styl. Dnešní moderní doba dává možnost širokého uplatnění nejmodernějším technologiím, které člověka pohlcují a okrádají o volný čas. V extrémních případech se může stát, že životní styl jedince jsou pouze moderní technologie, tedy v krajních případech může být na těchto technologiích až závislý a tomu vše podřizuje, respektive vylučuje práci, přátele, koníčky a jiné činnosti, které dříve vykonával.

Často se stává, že někteří autoři užívají pro pojem životní styl také termín životní způsob či v krajních případech, životní sloh. Jiní naopak tato slova jako synonyma rozhodně nepoužívají. Kubátová vnímá pojmy životní styl a životní způsob jako synonyma.

Pojem životní způsob je obecněji uznávaný pojem než pojem životní styl. Podle Duffkové je životní způsob „systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí

typických, charakteristických pro určitý subjekt (jedince či skupinu, eventuálně i společenství či společnost coby konkrétní nositele životního způsobu).“ (Duffková In Kubátová, 2010, s. 13) Životní způsob bývá někdy spojován na jedné straně s kvantitativními charakteristikami, k nimž se váže provázanost se systémem daných prvků životního způsobu. Jindy je životní styl spojován s kvalitativními charakteristikami životního způsobu, jejichž součástí jsou i významy. Lidé na základě těchto významů jednají a žijí a také mohou interpretovat svou realitu. (Kubátová, 2010, s. 16)

Jak uvádí Kubátová (2010, s. 12), životní způsob má tolik podob, kolik mu lidé dali. Při položení otázky co je to vlastně životní způsob, lidé odpovídají různě. Mezi možnostmi, které můžeme slyšet, je například: jedná se o způsob, jakým žijeme, jak bydlíme, jak trávíme svůj volný čas, jak se oblékáme, jak a kde pracujeme, co a kdy jíme, jak uvažujeme, co si myslíme o světě a o sobě, jakou hudbu posloucháme, co čteme, se kterými lidmi jsme v kontaktu a tak dále.

S termínem životní styl také úzce souvisí pojem životní úroveň, o kterém Duffková, Urban a Dubský (2008, s. 79) říkají, že neexistuje jednotná definice. Ale pro upřesnění jej můžeme nejobvykleji a nejrozšířeněji vymezit jako stupeň uspokojování životních potřeb obyvatelstva a souhrn podmínek, za kterých jsou dané potřeby uspokojovány. Kubátová (2010, s. 20) rozlišuje životní úroveň jednotlivce a životní úroveň společnosti. Vymezuje životní úroveň ekonomicky, kvantitativně. Můžeme tedy obecně říci, že životní úroveň je nějaký standard, na který jsou lidé zvyklí. Můžeme hovořit o standardu života (ekonomická náročnost) nebo poskytování služeb.

Jestliže nároky jedince na životní úroveň jsou příliš vysoké a jeho příjmy nedostačující, vzhledem k nastavené látce životního standardu, může se stát, že se jedinec ocitne v chudobě. Chudoba je situace, kterou vystihuje souhrn určitých podmínek, v nichž se někteří lidé mohou ocitnout. Je vnímána jako ohrožení existence jedince či jedinců, jako praktický a politický koncept, sociální problém a jiné. (Duffková, Urban, Dubský, 2008, s. 86) Ovšem zde nastává střet názorů některých autorů, kde Jahodová (In Mareš, 2002, s. 75) zastává názor, že bída měla vždy i jiné příčiny než jen nezaměstnanost. A ne všichni nezaměstnaní žijí v bídě a ne všichni chudí jsou nezaměstnaní.

Do této části teorie si dovolíme zahrnout i pojem životní situace, protože s výše danými pojmy také souvisí. Podle Pelikána se s pojmem situace setkáváme všude tam, kde hovoříme o konkrétnosti a také určité potřebě analyzovat a hlavně řešit danou část skutečnosti.

Pelikán jej vymezuje jako souhrn podmínek vztahujících se k někomu či něčemu. Je to komplex podnětů vyskytujících se v určitém místě a určitém čase. Dále Pelikán také situaci rozumí konkrétně vymezenou shodu vnějších okolností, která je časově limitována a jedinec je během ní vystaven působení konkrétních vlivů, na něž určitým způsobem reaguje. (Pelikán In Kraus, Poláčková, 2002, s. 143) S náročnými životními situacemi se setkáváme od raného dětství. Zvládnutí, nebo naopak nezvládnutí takové náročné životní situace, je pevně spjata jak s povahou dané situace, tak také s určitými vlastnostmi jedince, jež takto situace zasáhla. Velmi důležité jsou předchozí zkušenosti jedince s náročnými životními situacemi a způsoby, jak je vyřešil. (Kraus, Poláčková, 2002, s. 145)

V následujících podkapitolách se zaměříme na dopady nezaměstnanosti, konkrétně na ekonomické důsledky, sociální interakci s okolím a v neposlední řadě i na psychické problémy jedinců zasažených nezaměstnaností.

3.1 Ekonomické důsledky

Asi jedním z největších problémů v nezaměstnanosti je nedostatek finančních prostředků. Samozřejmě situace může být i taková, že jedinci mají naopak v nezaměstnanosti více finančních prostředků, než když chodili do zaměstnání díky podpoře v nezaměstnanosti a různým příspěvkům na bydlení, živobytí, na péči a jiné. Ale tento případ je spíše ojedinělý než pravidelný. Častěji si lidé stěžují na nedostatek peněz, neboť finanční podpora ze strany státu je mnohdy nižší, než na jaké příjmy byl jedinec či domácnost zvyklý při zaměstnanosti.

Jedním z důsledků nezaměstnanosti jsou především i ekonomické problémy. Stručně řečeno, v pojetí státní politiky jsou ekonomické důsledky spojeny s tím, že ekonomika nevyrobí dostatečnou produkci, tedy tolik, kolik je schopna vyrábět. Tím pádem dochází k mrhání pracovní síly, společenské práce živé i zvěčnělé. Hrubý domácí produkt (dále HDP) je tedy svou úrovní pod hodnotou potencionálního HDP. Propad produkce HDP neovlivňuje jen rozvojové možnosti ekonomiky, ale i možnosti sociálních transferů. Poklesem HDP se zvyšuje nezaměstnanost, která vede ke ztrátě pracovního příjmu a nutí nezaměstnané a jejich rodiny žít jen z podpory či sociálních dávek, což obvykle vždy znamená pokles životní úrovně a značné finanční obtíže. Průzkumy ukazují, že příjmy z podpor či dávek nedosahují ani poloviny předchozích výdělků. Tím pádem, pokud trvá nezaměstnanost delší dobu (pro někoho může být zničující již po dvou měsících), objevují se značné finanční

potíže, které často vedou až k chudobě a také k redukci sociálních kontaktů a k sociálnímu vyloučení. (Krebs, 2010, s. 316-317)

Dle Vágnerové (2008, s. 741) se projevy nezaměstnanosti v ekonomické oblasti vyznačují snížením možností výběru a omezením celkové spotřeby. Nezaměstnaný tedy upadá na nižší úroveň, neboť si nemůže dovolit tytéž věci, jaké si mohl dovolit, když byl zaměstnancem anebo jaké si mohou dovolit lidé z jeho sociální vrstvy, kteří zaměstnání mají. Mnozí nezaměstnaní prožívají úzkost a pocity ambivalence ve vztahu k podpoře, kterou ekonomicky potřebují, ale sociálně je pro ně těžko přijatelná, protože potvrzuje jejich druhořadý status a nestačí pro jejich standard.

Zpravidla je nezaměstnanost vnímána negativně, neboť tato změna nevede jedince k lepšímu, ba spíše naopak k horšímu.

3.2 Změny v sociální interakci

Nástup do zaměstnání je významným mezníkem. Jedinec je společností uznáván jako sociálně vyspělá osobnost, ekonomicky nezávislá, s rostoucí sociální prestiží. Profesionální role je nedílnou součástí identity jedince, jež sama o sobě přispívá k vymezení jeho pozice ve společnosti. Nezaměstnanost se pojí se ztrátou této sociální role a se snížením sociálního statusu, což vede k sociální degradaci a nezaměstnaný je dočasně vyřazen ze společnosti.

Nezaměstnanost je často chápána víc jako selhání jedince než selhání společnosti. Nezaměstnanost vede k sociální izolaci. S rolí nezaměstnaného je spojena řada povinností a očekávání. Očekává se, že nezaměstnaný bude tyto povinnosti plnit, jinak bude sankcionován. Sankce mohou být v podobě ztráty podpory v nezaměstnanosti anebo odsuzujícího postoje okolí. Negativní postoje společnosti, které představují jeden ze stresorů, se snadno zafixují a dlouhodobě nezaměstnaný člověk získává stabilní nepříznivé hodnocení, jehož se obtížně zbavuje. Člověk, který je dlouhodobě nezaměstnaný, rezignuje na zlepšení svého statusu a identifikuje se s lidmi s podobným problémem. U nezaměstnaného člověka může docházet i k patologickým jevům, tedy pokud jedinec nemá přijatelnou perspektivu, může reagovat odmítnutím obecně platných hodnot a sociálních norem většinové společnosti, která mu neposkytuje potřebnou šanci. V souvislosti s nezaměstnaností dochází k nárůstu kriminality, především majetkového charakteru a násilných trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu. (Vágnerová, 2008, s. 744 -745)

Jedinci, kteří jsou nezaměstnaní, mají logicky více času, než na jaké množství byli zvyklí. Musí se vypořádat s tím, že jejich den ztratil pravidelnou strukturu, tedy pravidelné vstávání, odchod do práce, pobyt v práci po určitou dobu a následný odchod ze zaměstnání. Tím, že mají jedinci více času, může také docházet k rozvoji sociálně patologických jevů, neboť neví, jak s přebytkem volného času naložit.

Podle Matouška se nezaměstnanost odráží ve všech oblastech, ve kterých dochází k redukci, jako je změna sociálního statusu, pokles životní úrovně i životního stylu a mění se také sociální role jedince, který přišel o zaměstnání. Nepopíratelně hrozí nebezpečí, že dojde k sociální izolaci či sociálnímu selhání jedince, přičemž všechny tyto sociální důsledky nezaměstnanosti se netýkají pouze nezaměstnaného jedince, ale také sociální okolí nezaměstnaného – tedy hlavně a především i jeho rodinu. (Matoušek, 2005, s. 304)

Giddens (1999) definuje sociální status jako „sociální prestiž, kterou má určitá skupina v očích ostatních členů společnosti. Tato prestiž je spojena s charakteristickým způsobem života, který se od členů této skupiny očekává. Status může mít charakter pozitivního privilegia, ale i negativního.“ Šimek (In Matoušek, 2005, s. 305) vnímá nezaměstnanost jako snížení hodnoty či vynucenou ztrátu parametrů sociálního statusu, jež se k socioprofesi struktuře bezprostředně vztahují.

Jak již bylo řečeno výše, i Matoušek (2005, s. 305-306) potvrzuje, že změna statusu, tedy jedinec bez zaměstnání, je osobně i společensky vnímána jako propad. Nezaměstnaný jedinec je vnímán podřadně, nedostatkem finančních prostředků si není schopen udržet svou dosavadní společenskou úroveň. Zaměstnání je mimo jiné pro člověka také zdrojem sociálních kontaktů, o něž spolu se ztrátou pracovního místa přichází.

V dřívějších dobách byla nezaměstnanost vnímána jako něco nepřijatelného, troufáme si říci, jako něco hanebného. Dnes již pohled společnosti na nezaměstnané jedince není tak drastický, jako tomu bylo dřív. Tomu nasvědčuje i systém státní pomoci při nezaměstnanosti. Stát zajišťuje (samozřejmě v poslední řadě) finanční pomoc jedincům, kteří se ocitnou bez zaměstnání. Jedná se tedy o sociální stát.

Jednou ze skupin ohroženou nezaměstnaností jsou mladí lidé či čerství absolventi středních a vysokých škol. U těchto jedinců nastává problém při dlouhodobější nezaměstnanosti v tom, že si nadměrné množství času a nemožnost nalézt zaměstnání zafixují jako svůj životní styl, který následně nebudou mít potřebu měnit. Tím pádem také nebude docházet k rozvoji osobnosti. (Kuchařová In Matoušek, 2005, s. 306).

Nezaměstnanost je nesporně zátěžovou situací pro celou rodinu. Vzrůstající napětí pociťují nejvíce mladí muži (Buchtová In Vágnerová, 2008, s. 745). V rodině dochází k několika změnám, jako je například ztráta dosavadního postavení ve společnosti a tím i logický úpadek sociálního statusu. Tato změna se odráží v rodinných vztazích a je narušen stereotyp rodinného života (například otec není hlavním živitelem rodiny). Tím, že jedinec není v každodenním kontaktu s jinými lidmi, především se spolupracovníky, dochází i k omezení kontaktů s okolím a v neposlední řadě dochází k nucené změně životního stylu. Změny nemusí být vnímány pouze velmi negativně. Můžeme zde zachytit pozitivní záležitost, jako třeba snahu ze strany rodiny stát se oporou jedinci, který přišel o práci, a není pro něj jednoduché se s tím vyrovnat. Většinou u mužů je přijetí opory ze strany rodiny velmi obtížné, neboť nastalou situaci mohou brát jako osobní selhání. Ve společnosti jsou ještě stále muži vnímáni jako hlavní živitelé rodin a očekává se od nich ekonomické zajištění rodiny. Nesmíme opomíjet ani roli partnera, která je velmi obtížná a náročná. V rodině mohou nastat problémy, které mohou vést k růstu napětí i ke konfliktům, v nejhorším případě i k domácímu násilí. Je potvrzeno, že rodiny s nezaměstnaným členem se potýkají s rozvodem dvakrát častěji než ostatní populace. (Mareš In Vágnerová, 2008, s. 746).

Vágnerová (2008, s. 746) zdůrazňuje, že nesmíme opomíjet ani děti, které mohou vnímat nezaměstnanost rodiče trochu jinak. Děti vycítí problémy změnou atmosféry v rodině, tedy úzkostí a napětím mezi rodiči i omezením společných aktivit. Omezení v ekonomické oblasti pociťují tak, že se například nemohou vyrovnat svým vrstevníkům v zájmových činnostech a nemohou s nimi sdílet zážitky, neboť na události nemají finanční prostředky.

Pro rodinu nezaměstnaného člena znamená nová situace stres a zátěž, s níž se musí potýkat. Ta může vést k vážné rodinné krizi, případně k rozpadu rodiny. Nezaměstnanost má také vliv na reprodukční chování. Bylo zjištěno, že v době zvýšené nezaměstnanosti lidé vstupovali do manželství v pozdějším věku, odkládali těhotenství a porodnost klesala. (Matoušek, 2005, s. 307)

Ztráta zaměstnání člena rodiny, který je hlavním živitelem, je vždy zásah do životního stylu rodiny. Rodina se zpravidla musí uskromnit, neboť podpora ze strany státu není v takové výši, aby pokryla standard rodiny. Což pro některé může být velmi krutý zásah, zvláště pokud se jedná například o manažery, kteří nemají zrovna malé příjmy a stejně tak malé výdaje.

3.3 Psychické problémy vyvolané nezaměstnaností

Stejně tak, jako může ztráta zaměstnání působit ekonomické problémy, může způsobit i potíže v oblasti psychiky jedince. Protože všechny oblasti jsou propojeny. Tím, že jedinec nemá dostatečné příjmy, aby zajistil svou rodinu, aby například zaplatil splátku na hypotéce či pouhé školné, je silně narušeno jeho zdraví, konkrétně duševní. Člověk neustále přemýšlí nad tím, jak tuto situaci vyřešit nebo alespoň zlepšit, může docházet také k tomu, že nemůže v noci spávat, ze stresu už ani nejí. Všechny tyto okolnosti mohou být spouštěčem mnoha psychických problémů či nemocí.

Světová zdravotnická organizace definuje zdraví jako „stav úplné fyzické, duševní nebo sociální pohody, nikoli pouze nepřítomnost nemoci nebo vady“ (Možný, 2002, s. 51). Nezaměstnanost je silný jev, který je spojen se stresem, který Selye definuje jako nespecifickou (tj. nastávající po nejrůznějších zátěžích stereotypně) fyziologickou reakci organismu na jakýkoliv nárok na organismus kladený (Selye In Schreiber, 1992, s. 11). Ztráta zaměstnání vyvolává různé psychické a somatické, respektive psychosomatické reakce. Psychická reakce na ztrátu zaměstnání je tím větší, čím jsou motivy k práci u daného jedince silnější. Obecně platí, že čím déle nezaměstnanost trvá, tím větší jsou psychické změny, které jsou jejím důsledkem. (Vágnerová, 2008, s. 735)

Owen a Watson říkají, že mezi duševním zdravím a nezaměstnaností je oboustranný vztah: tedy ztráta zaměstnání zhoršuje psychickou pohodu, někdy dokonce narušuje duševní zdraví, a to může vést k rozličným duševním nemocem, a stejně tak platí, že psychické potíže mohou být ve vztahu k profesi rizikovým faktorem. (Owen, Watson In Vágnerová, 2008, s. 743) Ztráta zaměstnání působí jako existenciální stres. Běžnými projevy jsou bolest hlavy, pocity zvýšené únavy, poruchy spánku, zažívací potíže, zvýšený krevní tlak. (Papalia, Olds, Buchtová In Vágnerová, 2008, s. 743)

Jak uvádí Mareš (In Matoušek, 2005, s. 303–304), stav nezaměstnanosti je zdrojem frustrace v mnoha oblastech. Jedinec touto událostí ztrácí navyklý stereotyp, čas mu utíká pomaleji a zdá se, že nemá žádnou strukturu. Schreiber říká, že působící stres v oblasti zdraví se projevuje sníženou imunitou, vysokým krevním tlakem, neboli hypertenzí, vředovými nemocemi, ischemickou poruchou srdeční a speciálně u žen to může mít dopad i v oblasti poruch menstruačního cyklu. Dopad nezaměstnanosti v oblasti psychiky je velmi široké pojetí, proto se budeme změny či problémy snažit specifikovat. Změny se mohou

projevit v chování, prožívání, v oblasti kognitivní, dále také v oblasti motivace, potřeb a hodnot a v neposlední řadě i v oblasti zdraví jedince.

V praxi nalezneme i takové jedince, kteří si status nezaměstnaného vybrali dobrovolně, nebo se na tento status těší, očekávají ho (například sezónní práce). U těchto jedinců nemusí nutně docházet k deprivaci, neboť jedinci se na nezaměstnanost mohou dívat jako na uvolnění, odpočinek, relax. A není ani výjimkou, že některé skupiny obyvatel nepracují záměrně, tedy práce je neuspokojuje a nevidí v zaměstnání smysl, neboť náhrada příjmu ze strany státu je uspokojivější a v některých případech i vyšší. Nicméně zaměříme se na ty jedince, pro které není ztráta zaměstnání velmi pozitivní záležitost.

Situace nezaměstnaného člověka je zpravidla velmi emocionálně vypjatá, člověk svou situaci silně citově prožívá. Jeho citové rozpoložení pro něj může být impulzem k řešení dané situace anebo naopak k obranné reakci, která může mít aktivní či pasivní charakter. Nezaměstnanost bývá prožívána jako ztráta, na niž člověk reaguje zoufalstvím a depresí, ale i jako ohrožení vlastní budoucnosti, které vyvolává psychické napětí, úzkost a strach. (Machalová In Vágnerová, 2008, s. 735) Reakcí na ztrátu zaměstnání bývá i zlost a vztek (Vágnerová, 2008, s. 735). V kognitivním zpracování nezaměstnanosti jde především o to, jak jedinec svou situaci vyhodnotí. Tedy jestli bere ztrátu zaměstnání jako něco negativního, nebo naopak spíše pozitivně, tedy vidí v tom příležitost najít novou práci, například lépe placenou nebo s lepším kolektivem.

Pokud jedinec přijde o svou práci, dochází také ke změně hodnotové hierarchie, ke změně vztahu k obecně platným normám a k narušení postoje vůči autoritám. V důsledku nezaměstnanosti se mění i motivace, neboť některé činnosti nemohou být uspokojovány v obvyklé míře či obvyklým způsobem. Jedinec potřebuje stimulovat, tedy může trpět nedostatkem podnětů, a to může vést i k nudě. Člověk potřebuje smysluplné aktivity. Stejně tak důležité jsou sociální kontakty, kdy v zaměstnání bývá každodenně v kontaktu se spolupracovníky, se kterými diskutuje. Prací se člověk také seberealizuje, tedy potřebuje vykonávat činnost, která je pro něj smysluplná a ve které může ukázat, jaké má schopnosti, čímž naplňuje svůj smysl života. Při vykonávání nějaké činnosti se učí neustále něčemu novému, což podporuje i mozkovou aktivitu, která při nezaměstnanosti podporována není, neboť domácí práce nevyžadují takovou náročnost, aby se jedinec musel učit novým dovednostem. A v neposlední řadě ztráta zaměstnání vede i k obavě z otevřené budoucnosti, tedy jestli se mu podaří splnit to, co by chtěl, to, co si naplánoval. (Vágnerová, 2008, s. 735-738)

Psychické reakce na ztrátu zaměstnání se liší i dle pohlaví. Například ženy snáší neza-
městnanost lépe než muži, neboť si téměř vždy najdou činnost, která vyplní jejich volný
čas. Typickým příkladem je péče o rodinu a domácnost, která nahrazuje pracovní nasazení.
Ženy v péči o domácnost vidí své alternativní smysluplné vyplnění volného času. Některé
ženy mají péči o domácnost jako náplň své pracovní činnosti, tedy berou ji jako své „za-
městnání“, avšak to může být pouze v případě, že je muž schopný rodinu uživit ze svého
platu. Ženy samozřejmě trpí pocity sklíčenosti většinou více než muži, ztrácejí pocit poho-
dy a vnitřní rovnováhy, jsou úzkostnější, depresivnější, precitlivělé a bezradné. Na druhé
straně muži vnímají ztrátu svého zaměstnání více zátěžově. Od muže se očekává, že bude
živitelem rodiny, že bude ten, kdo se o rodinu finančně postará. Tedy z toho důvodu jsou
při hledání nového zaměstnání aktivnější a pozitivnější. (Vágnerová, 2008, s. 740-741)

Nezaměstnanost zvyšuje riziko sebevražedného jednání a u starších lidí, kteří si uvědomují
omezenost svých možností, se mohou vyskytovat promyšlené sebevraždy (Vágnerová,
2008, s. 743). Podle Koudelky (In Matoušek, 2005, s. 304) až 5% jedinců uvažuje o sebe-
vraždě jako o východisku z nepříznivé situace. Buchtová (In Matoušek, 2005, s. 303) uvá-
dí, že reakce na ztrátu zaměstnání lze někdy přirovnat ke ztrátě blízkého člověka, tedy pro-
žívání fázi odmítání, hněvu, popření, hledání viníka, deprese a postupného posunu ke smí-
ření a zotavení se ze ztráty. Podle Vágnerové (In Matoušek, 2005, s. 304) je nejhorším
stavem nuda.

Jedinec, který přijde o zaměstnání, má zpravidla velké množství času, se kterým si může a
nemusí poradit. Většinou se snaží aktivně hledat práci, ovšem po určité době neúspěchu na
tuto aktivitu může rezignovat a rozhodne se být pasivní. To produkuje mnoho volného ča-
su, a jak řekla Vágnerová, nejhorším stavem je nuda. Pokud se jedinec nudí, může často
docházet k sociálně patologickým jevům, jako je například krádež, gambling, sprejerství,
potulování se a jiné formy. Proto je důležité, aby si jedinec našel náhradu a svůj volný čas
vyplňoval smysluplně.

V teoretické části práce jsme se zaměřili na teoretické vymezení problémů, nyní se budeme
snažit tyto teoretické znalosti aplikovat v praxi a zkoumat, zda to tak opravdu je. Zaměříme
se na rodinu, tedy jedince od školního věku až po dospělost, kteří mají zkušenosti s neza-
městnaností, a zjistíme, jaké dopady na jedince má tato životní událost.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Problém nezaměstnanosti je dnes již velmi rozsáhlý a často probíraný. Většina výzkumů se zaměřuje jednostranně, tedy například převážně na dotyčné, kterých se problematika bezprostředně týká. Najde se i málo prací, které svůj pohled zaostřily na dopady nezaměstnanosti na další členy rodiny.

My, v naší práci se pokusíme tyto dva úhly pohledu spojit, tedy budeme zkoumat nezaměstnanost z pohledu rodičů, kteří již s nezaměstnaností mají zkušenosti a z pohledu dětí obývajících společnou domácnost.

Praktická část bude koncipována následovně: cíl výzkumu, výzkumná strategie a technika sběru dat, výzkumný problém a výzkumné otázky, stanovení hypotéz, výběr vzorku, zpracování dat, analýza a interpretace výsledků a následná verifikace hypotéz, porovnání pohledů rodičů a pohledů dětí na nezaměstnanost.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu byla snaha zjistit pohledy na nezaměstnanost ze strany rodičů a ze strany jejich nezaopatřených dětí. Respondenti jsou jedinci, kteří již s nezaměstnaností mají osobní zkušenost.

4.2 Výzkumná strategie a technika sběru dat

Vzhledem k cíli výzkumu jsme stanovili kvantitativní výzkumnou strategii, kterou budeme realizovat pomocí dotazníkového šetření. Důvodem volby byl dostatečně rozšířený problém v populaci a předpokládané nezbytné větší množství respondentů pro reliabilitu šetření s cílem zjistit, zda je mezi danými jevy statisticky významný vztah. K tomuto účelu byly vytvořeny 2 nestandardizované dotazníky (viz. příloha číslo 1, 2), které byly zcela anonymní. První dotazník byl určen rodičům, zasaženým nezaměstnaností, který obsahoval celkem 18 položek, a druhý dotazník byl určen jejich potomkům. Tento dotazník skýtal 12 otázek. Dotazníky obsahovaly otázky otevřené, uzavřené, polouzavřené a škálové.

4.3 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Výzkumný problém jsme si stanovili následovně a prolíná se i s hlavní výzkumnou otázkou:

- „Jaký je dopad nezaměstnanosti na jednotlivé členy rodiny a jak tuto situaci vnímají rodiče a děti v rodině?“

Hlavní výzkumná otázka byla rozčleněna do vedlejších výzkumných otázek:

- Jaké je nejčastější vzdělání rodičů?
- Jaká je nejčastější reakce partnera/ky na ztrátu zaměstnání?
- Jakou formou si rodiče nejčastěji hledají nové pracovní místo?
- Kolik dětí zná důvod ztráty zaměstnání rodičů?
- Jaká je nejčastější reakce dětí na ztrátu zaměstnání rodiče/ů?
- Jaký nejčastější vliv má nezaměstnanost na vztahy s okolím dítěte?

4.4 Vymezení věcných hypotéz

Na počátku celé práce jsme si stanovili věcné hypotézy, které dále vyhodnocením získaných dat buďto potvrdíme nebo vyvrátíme. Hypotézy jsou stanovené zvláště pro rodiče a zvláště pro děti.

1HR: „Rodiče s vysokoškolským vzděláním jsou nezaměstnaností postihnuti méně než rodiče s výučním listem.“

2HR: „Nezaměstnanost více omezuje ženy než muže.“

3HR: „Při ztrátě zaměstnání se špatně cítí více ženy než muži“

1HD: „Děti žijící v obci znají důvod ztráty zaměstnání rodiče/ů častěji než děti žijící ve městě“.

2HD: „Starší děti reagují na ztrátu zaměstnání rodiče/ů emocionálněji než děti mladší.“

3HD: „Děti navštěvující střední školu častěji znají důvod ztráty zaměstnání rodiče/ů než děti navštěvující základní školní“

4.5 Výzkumný soubor

Jako výzkumný soubor jsme si záměrně zvolili dvě skupiny respondentů – rodiče, kteří již mají zkušenost s nezaměstnaností, tedy tato problematika se jich v minulosti týkala či se jich aktuálně týká. Věkové rozhraní u rodičů nebylo stanoveno. Respondenti byli osloveni v řadách žadatelů o nové pracovní místo na Úřadu práce, dále také jako zákonní zástupci žáků základních škol a středních škol nacházejících se ve Zlínském kraji. Co se týče druhé skupiny respondentů – děti těchto rodičů, kteří přišli o zaměstnání, navštěvující 1. – 9. ročník základní školy a studentů střední školy. Respondenti navštěvují zmíněné školy ve Zlíně

ském kraji. Tento výzkumný vzorek byl vybrán z toho důvodu, neboť od 1. třídy žáci již umí psát a nepříznivá rodinná situace v nich může vyvolávat různé pocity, se kterými by se mohli chtít svěřit. V neposlední řadě je třeba zmínit, že oba dotazníky jsme uveřejnili na webové stránky. Respondenti tedy měli možnost dotazníky vyplnit v papírové formě či elektronické podobě.

4.6 Zpracování dat

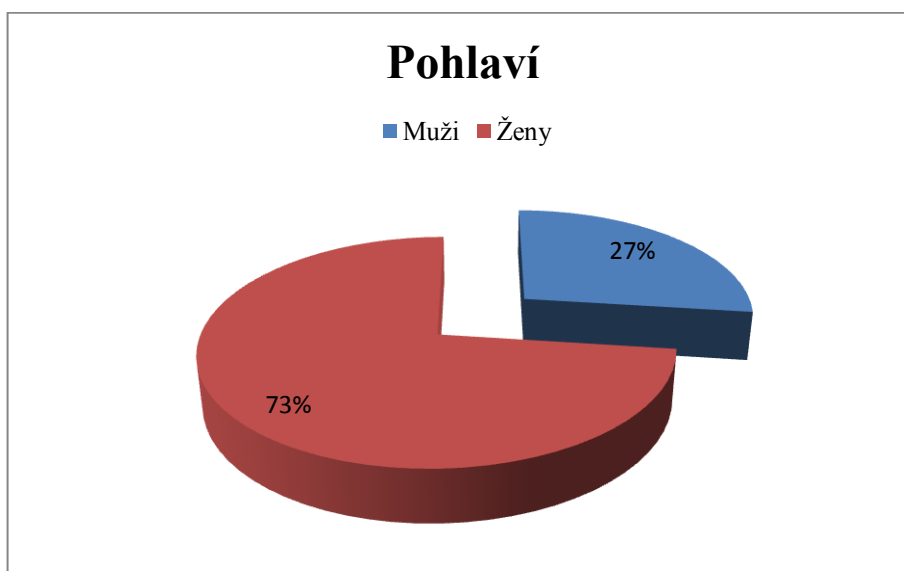
Pro zpracování získaných dat byl využit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku a čtyřpolní tabulku, na hladině významnosti 0,05. Hlavní výpočty jsou uváděny pod tabulkami.

5 ANALÝZA DAT A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V papírové podobě bylo rozdáno po 100 kusech dotazníků oběma skupinám, přičemž v papírové podobě bylo vhodných 40 kusů dotazníků pro děti a 31 dotazníků pro rodiče. Celkový počet dotazníků (89 dospělých a 60 dětí) byl doplněn vhodnými elektronickými dotazníky.

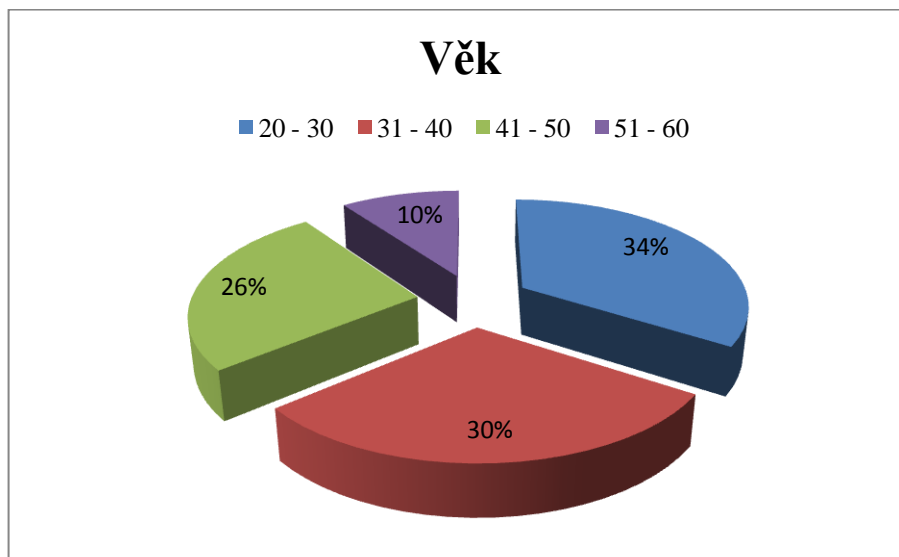
VÝSLEDKY RODIČŮ

Z celkového počtu 89 respondentů - rodičů, kterých se nezaměstnanost týká či týkala, bylo 24 mužů a 65 žen. Větší část výzkumného vzorku tedy tvoří ženy. Procentuální vyjádření můžeme vidět v Grafu číslo 1.

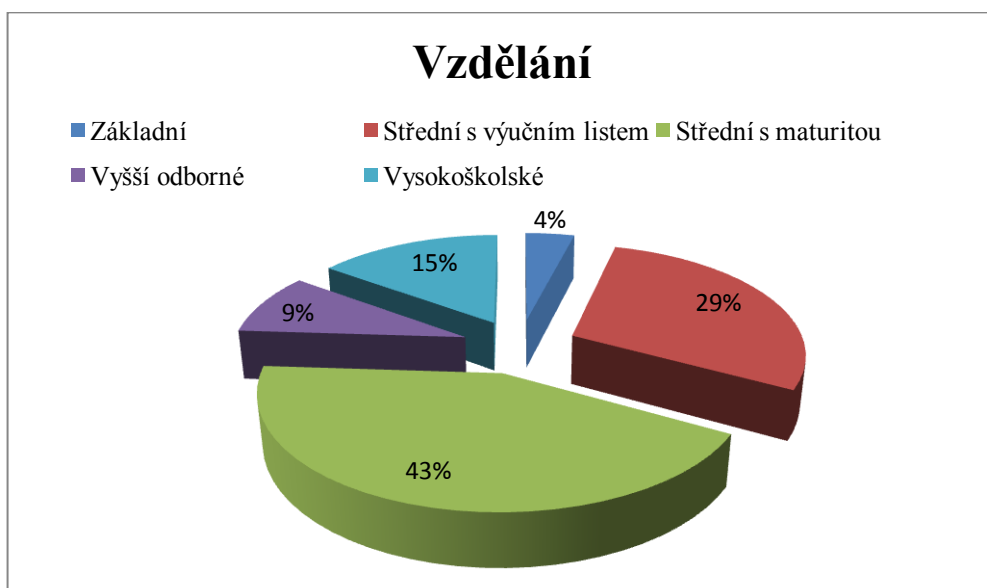
Graf 1 Pohlaví

Dotazník nejčastěji vyplňovali jedinci mezi 20 až 30 lety, což činí 30 respondentů. Druhou největší skupinou respondentů jsou jedinci mezi 31 a 40 lety, jejichž počet činí 27. Méně početná byla skupina jedinců mezi 41 a 50 lety, tedy 23 lidí a nejméně početnou skupinou jsou respondenti od 51 do 60 let, kterých bylo pouze 9.

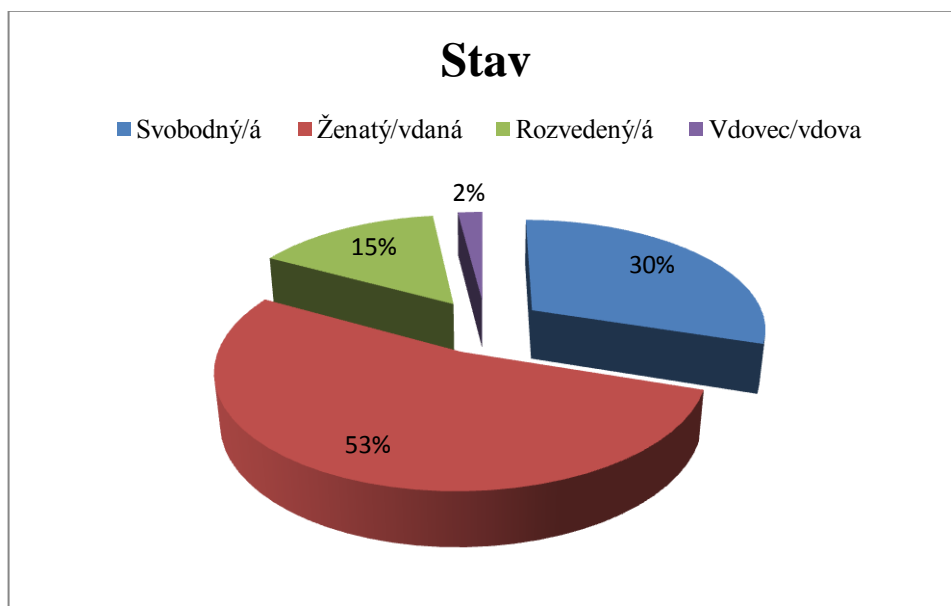
Graf 2 Věk

Na otázku číslo 3 „Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání“ bylo odpovězeno následovně. Mezi respondenty, mající zkušenost s nezaměstnaností, byli nejčastěji lidé se středním vzděláním s maturitou, kterých bylo početně 38, tedy 43 %. Dále druhou skupinou nejvíce zasaženou nezaměstnaností byli respondenti s výučním listem, kterých bylo konkrétně 29 %, což je 26 jedinců z celkového počtu dotazovaných. Respondenti se základním vzděláním, které postihla nezaměstnanost, byli pouze 4, což jsou 4 % z celkového počtu dotazovaných, 8 respondentů, tedy 9 %, odpovědělo, že jejich nejvyšší dosažené vzdělání je vyšší odborné a vysokoškoláků, kteří se již s nezaměstnaností setkali, bylo 13, tedy 15 %.

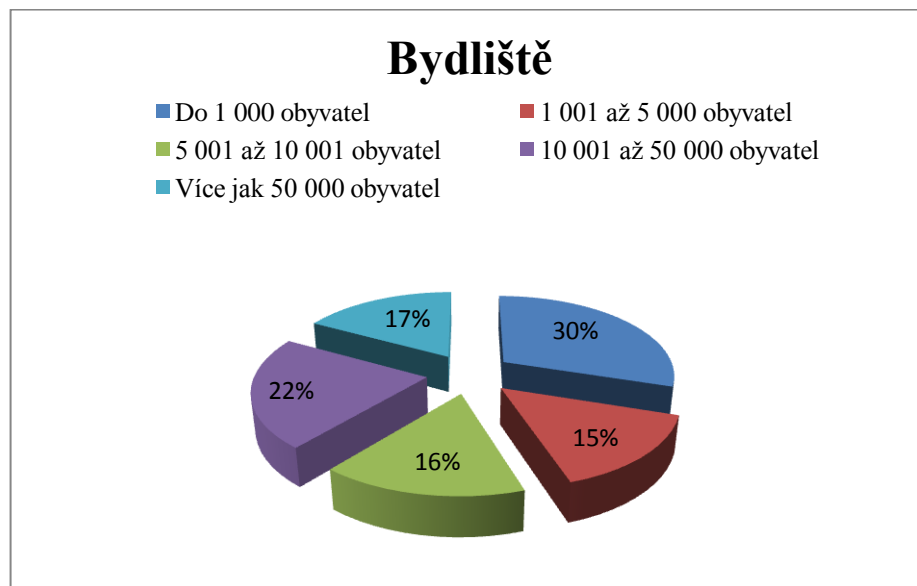
Graf 3 Vzdělání

Otázka číslo 4 se týkala současného stavu respondentů, kde můžeme pozorovat, že nejvíce se s nezaměstnaností potýkali či potýkají jedinci, kteří svůj sociální status označili jako ženatý/vdaná což bylo celkově 47 jedinců, tedy 53 %. Svůj stav jako svobodný/á označilo 27 respondentů, čemuž odpovídá 30 %. Nejméně bylo vdov či vdovců, což byli 2 respondenti 2 % a rozvedených bylo mezi respondenty celých 13 lidí, vyjádřeno v procentech, 15. Z výsledků plyne, že více jak polovina respondentů je ve svazku manželském.

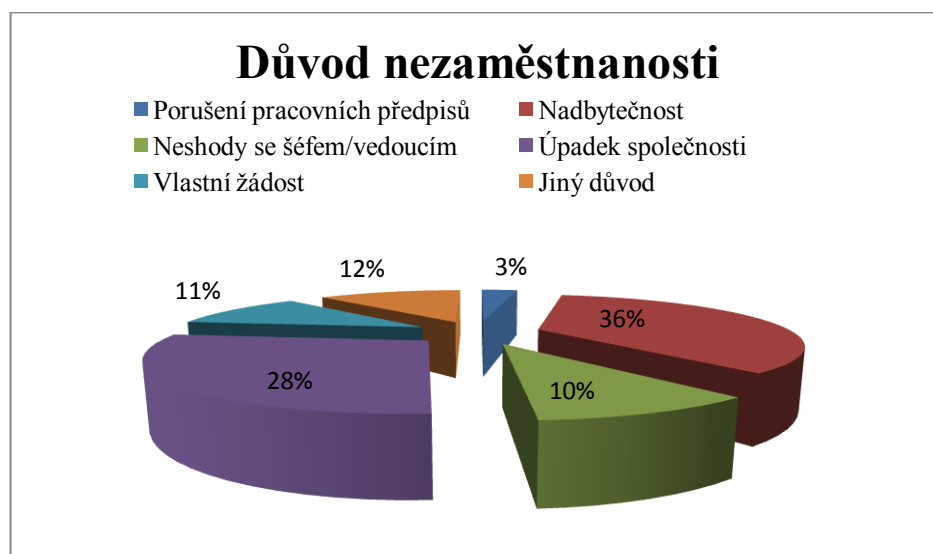
Graf 4 Stav

Na otázku číslo 5 „V jak velké obci bydlíte“ odpovědělo 89 respondentů následovně. Nejvíce dotazovaných, tedy 27 uvedlo, že žije v obci s počtem obyvatel do 1 000. 22 % respondentů, čemuž odpovídá 20 lidí, uvedlo, že žije v obci od 10 001 do 50 000 obyvatel. Velmi podobné zastoupení z celkového počtu dotazovaných je z obce od 50 001 obyvatel více, to je 15, dále 14 respondentů žije v obci s 5 001 až 10 001 obyvateli a 13 dotazovaných uvedlo, že pochází z obce o velikosti 1 001 až 5 000 obyvatel. Z toho vyplývá, že nejvíce dotazovaných respondentů, kteří již mají osobní zkušenost s nezaměstnaností, pochází z malých vesnic.

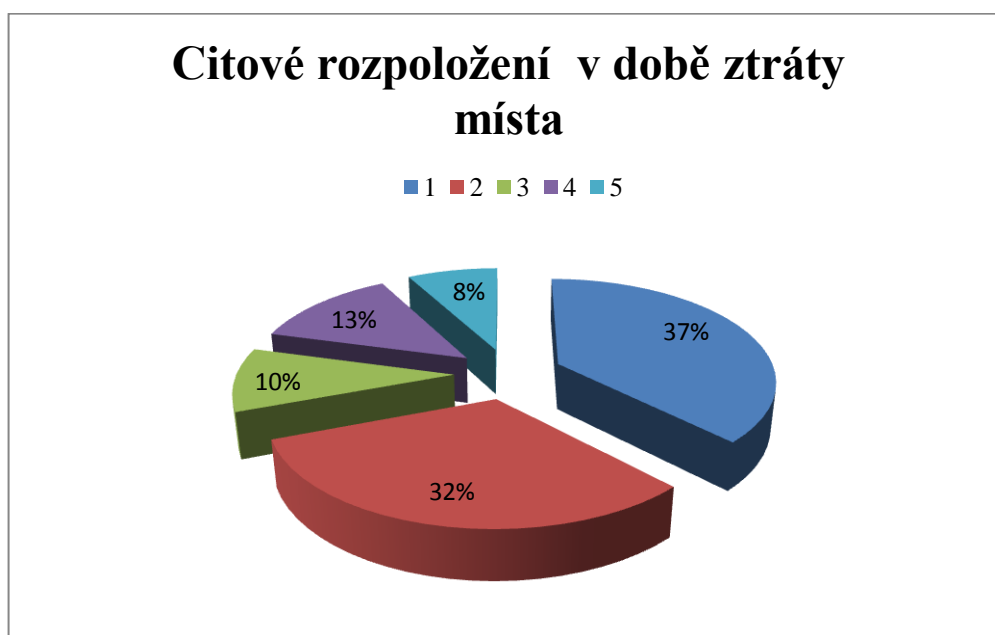
Graf 5 Bydliště

Na otázku číslo 6 „Jaký je/byl důvod Vaší nezaměstnanosti“ byla nejčastější odpověď nadbytečnost, kterou vedlo 32 respondentů z celkového počtu 89. Druhým nejčastějším důvodem byl uveden úpadek společnosti, který se týkal 25 dotazovaných. Dále v relativně stejném poměru byla uvedena vlastní žádost - 10 dotazovaných a 9 respondentů uvedlo jako svůj důvod nezaměstnanosti neshody se šéfem či vedoucím. Jiný důvod uvedlo 17 respondentů, kdy u třech z nich uvedli sezónní práce, další tři smlouvu na dobu určitou, absolventy byli dva, dalšími důvody byla nemoc, konec podnikání, zástup za MD či nezaměstnanost po mateřské dovolené. Pouze 2 respondenti porušili pracovní předpisy.

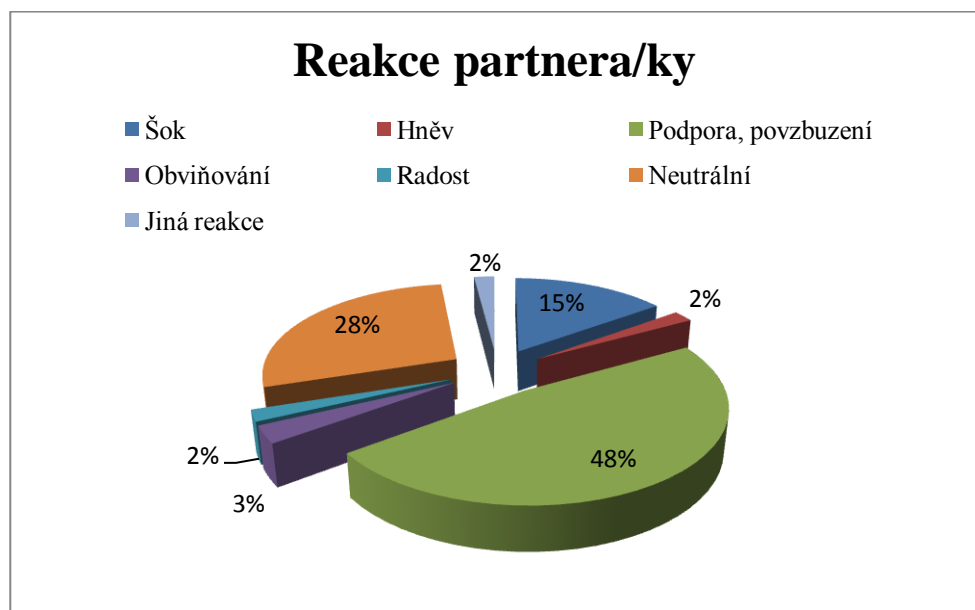
Graf 6 Důvod nezaměstnanosti

Na otázku číslo 7 „Jak jste se cítil/a, když jste přišel/la o místo?“ byla nejčastější odpověď 1 – velmi špatně. Tak odpovědělo 34 dotazovaných, tedy 38 %. Svou odpověď 2 – špatně uvedlo 28 dotazovaných, odpověď 3 – nevím uvedlo 9 lidí, odpověď 4 – dobře byla uvedena v 11 případech a zbylých 7 respondentů odpovědělo 5 – velmi dobře. Z toho plyne, že ztráta zaměstnání není vnímána pozitivně.

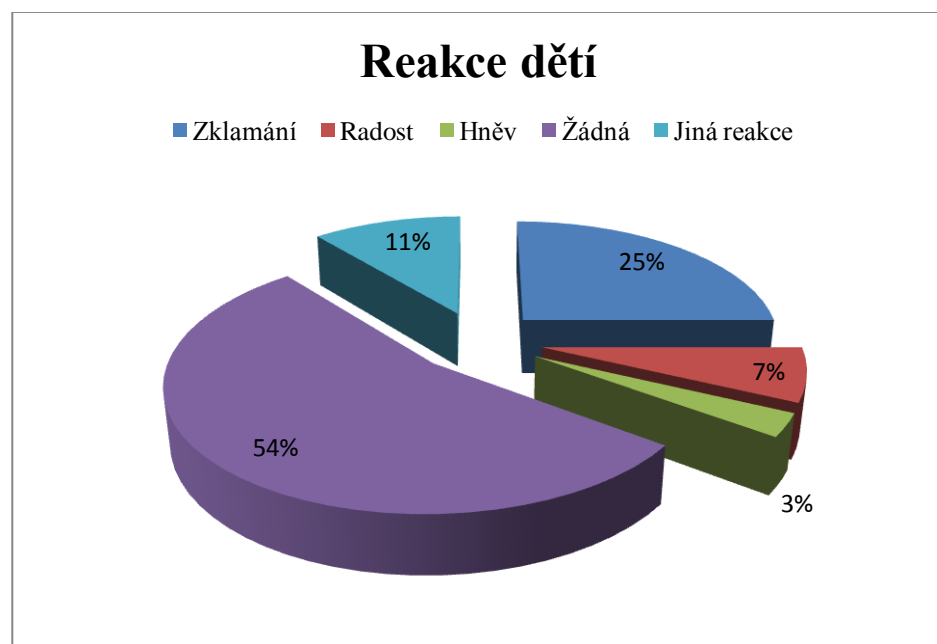
Graf 7 Citové rozpoložení v době ztráty místa

Nejčastěji uvedená odpověď na otázku číslo 8 „Jaká byla reakce Vaší partnera/ky na ztrátu Vašeho zaměstnání?“ byla od 42. respondentů podpora, povzbuzení. Další nejčastější odpověď byla neutrální, kterou uvedlo 25 dotazovaných, šok byl uveden v 13 případech, čemuž odpovídá 15 %, následně v těsném závěsu je hněv uvedených 2. lidmi, stejně tak radost a jiná reakce, jako je například odpověď „bez partnera“. Obviňování jako reakci partnera/ky uvedli 3 respondenti. Z výsledků tedy můžeme usuzovat, že v hojném počtu jsou nezaměstnaní ze strany svých protějšků podporováni a povzbuzováni.

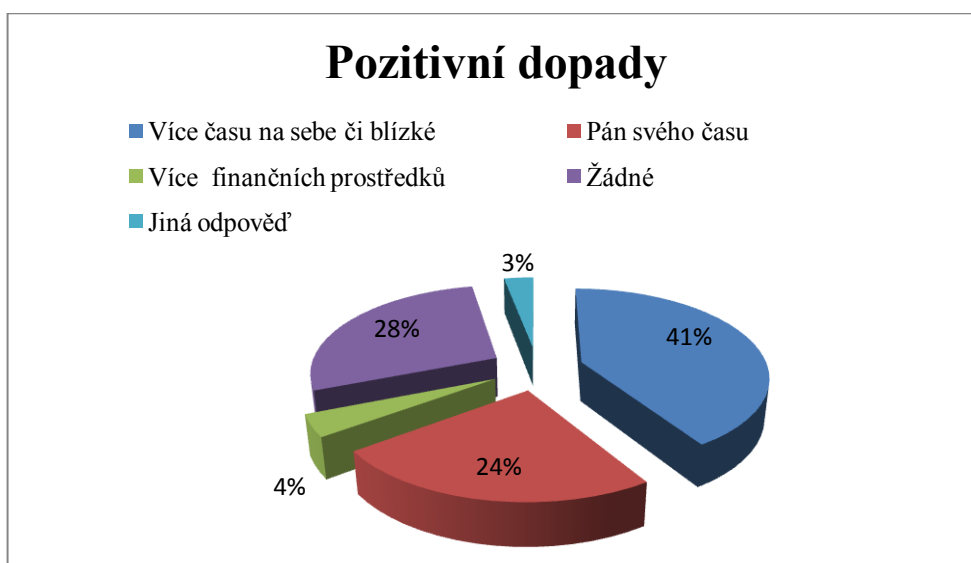
Graf 8 Reakce partnera/ky na ztrátu zaměstnání

V otázce číslo 9 „Jaká byla reakce Vašich dětí na ztrátu zaměstnání?“ nebyla v 54 % případu reakce dětí žádná, tedy neví, co to pro ně/j znamená. Ta odpovědělo 48 respondentů. Dalších 22 respondentů uvedlo, že jejich potomek či potomci byli zklamání. 6 dotazovaných uvedlo, že jejich děti byly rády za nezaměstnanost rodiče a 3 děti reagovaly nahněvaně. 10 respondentů uvedlo jinou reakci, a to například nepříjemné překvapení, strach, obava, soucit, podpora v pěti případech, ale také pochopení, povzbuzení a podpora.

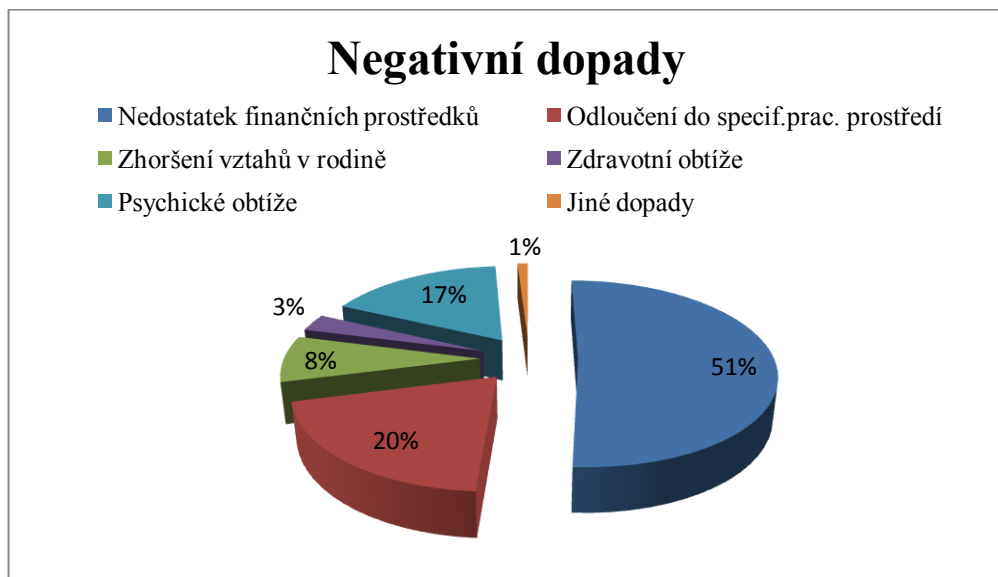
Graf 9 Reakce dětí na ztrátu zaměstnání

V otázce číslo 10 „Jaké jsou z Vašeho pohledu pozitivní dopady Vaší nezaměstnanosti?“ bylo zaznamenáno celkem 107 odpovědí, neboť respondenti mohli uvádět více jak jednu možnost. Nejfrekventovanější odpovědí bylo více času na sebe či blízké, kterou uvedlo 44 dotazovaných. 30 dotazovaných uvedlo, že v nezaměstnanosti nevidí žádné pozitivní dopady a 26 vidí pozitivní dopad v tom, že může být pánem svého času. Další možnost, více finančních prostředků, označili pouze 4 respondenti, tedy pouhé 4 % a 3 respondenti označili jiné pozitivní dopady, jako jsou například nové možnosti a možnost seberealizace vlastní cestou.

Graf 10 Pozitivní dopady nezaměstnanosti

Na otázku číslo 11 „Jaké jsou z Vašeho pohledu negativní dopady Vaší nezaměstnanosti?“ bylo uvedeno celkem 153 odpovědí. Je to z toho důvodu, že respondenti zde opět měli možnost uvést více jak jednu možnost. Nejčastěji byla uváděna možnost nedostatek finančních prostředků, v 78 případech. Druhou nejfrekventovanější bylo odloučení od specifického pracovního prostředí, 30 respondentů. Psychické obtíže pocítilo 26 dotazovaných, zdravotními obtížemi trpělo či trpí 4 dotazovaní a 2 nevidí ve své nezaměstnanosti negativní dopad. A zhoršení vztahů v rodině uvedlo 13 dotazovaných. Dle výsledků, nejtěživěji je nezaměstnanost vnímána po finanční stránce.

Graf 11 Negativní dopady nezaměstnanosti

Na otázku číslo 12 „Omezuje/omezovala Vás nezaměstnanost nějak?“ uvedlo 47 respondentů odpověď ne, ano odpovědělo 42. Mezi odpověďmi, jak je nezaměstnanost omezovala či omezuje, se nejčastěji vyskytoval nedostatek financí, které tvořili více jak polovinu všech odpovědí. Dalšími variantami byl například redukováný kontakt se sociálním prostředím, napjaté vztahy v rodině, zdravotní a psychické obtíže, snížené sebevědomí, nedostatečný prostor pro seberealizaci a také omezené plány do budoucna.

Graf 12 Omezení nezaměstnaností

Na otázku číslo 13 „Jak dlouho Vaše nezaměstnanost trvá/trvala?“ odpovídali respondenti takto:

9 %, což činí 8 dotazovaných, uvádí délku své nezaměstnanosti kratší než 1 měsíc;

27 %, což je 24 respondentů, bylo nezaměstnaných od 2 do 3 měsíců;

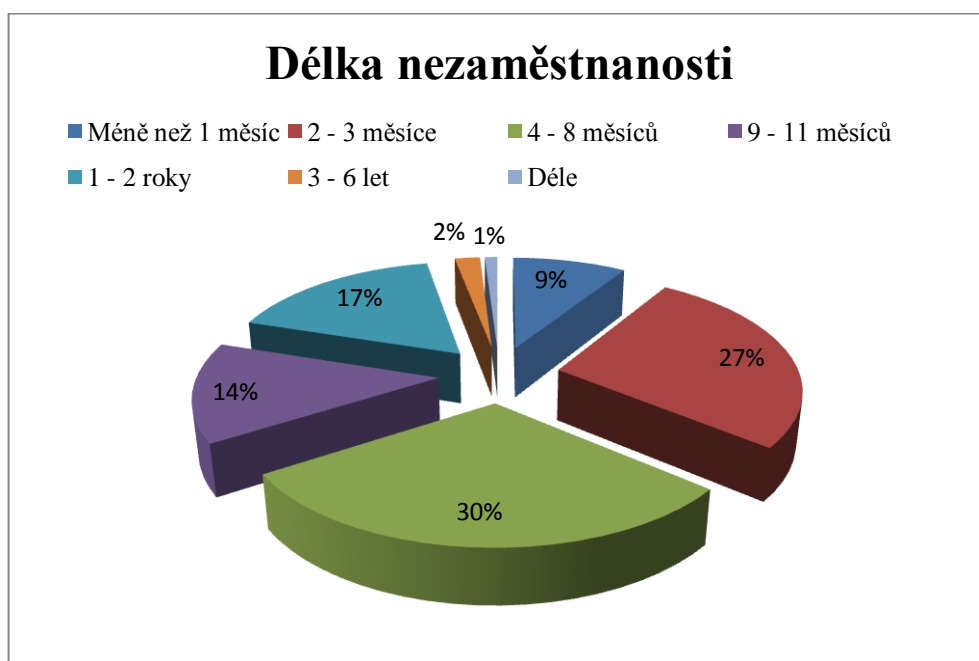
30 %, tedy 27, uvedlo svou nezaměstnanost v rozmezí 4 – 8 měsíců;

14 % dotazovaných, tedy 12, bylo nezaměstnaných 9 – 11 měsíců;

17 %, tedy celkově 15 respondentů, bylo nezaměstnaných či stále je v délce 1 – 2 roky;

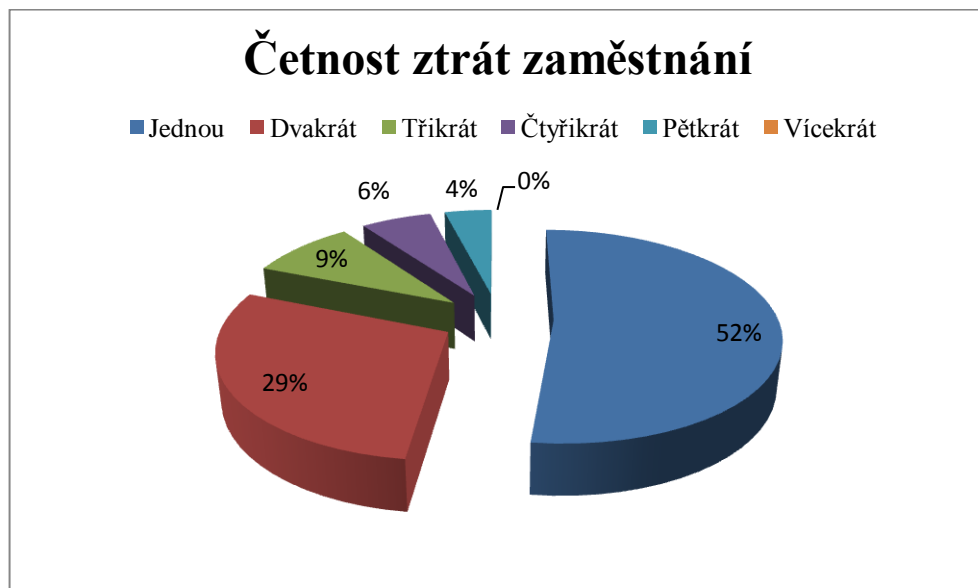
Pouhé 2 %, tedy 2 dotázaní uvedli svou nezaměstnanost v rozmezí 3 – 6 let;

A jeden respondent uvedl svou nezaměstnanost delší, tedy konkrétně 15 let.

Graf 13 Délka nezaměstnanosti

U otázky číslo 14 „Kolikrát u Vás došlo ke ztrátě zaměstnání s následkem nezaměstnanosti?“ uvedlo 46 dotazovaných možnost jednou. Dvakrát bylo nezaměstnaných 26 respondentů, třikrát se nezaměstnanost dotkla 8 lidí, 5 bylo nezaměstnaných čtyřikrát a nejméně respondentů, 4 ztratili práci pětkrát. Žádný z dotázaných nebyl nezaměstnaný více jak pětkrát.

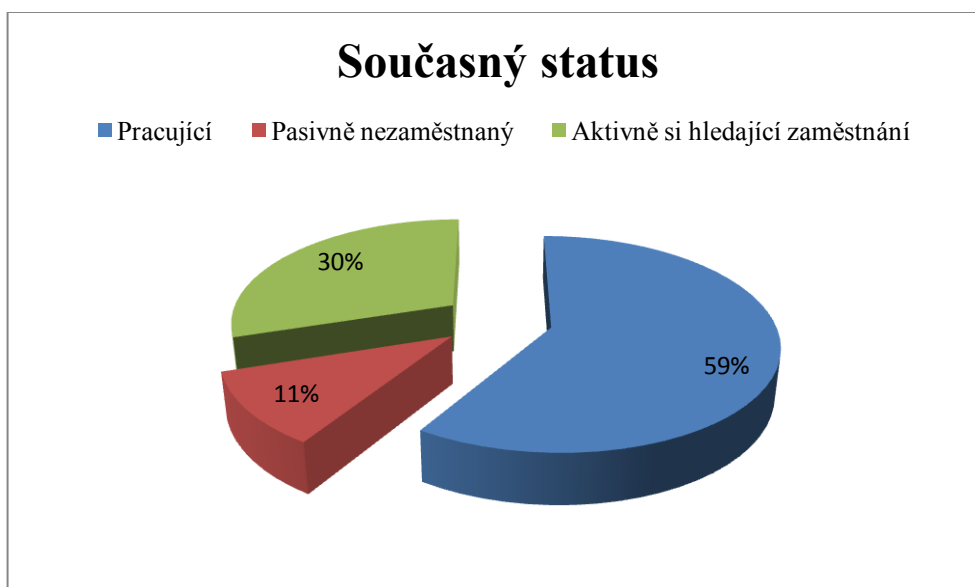
Graf 14 Četnost ztrát zaměstnání

U otázky číslo 15 „Hledáte/hledal/a jste si nové místo?“ se přiznalo 11 respondentů k tomu, že si práci nehledalo a zbylých 78 se snažilo práci se opět nalézt. Možnosti, jak práci znovu hledali, byly například internet, který využívalo 28 % respondentů, tedy 63 odpovědí z celkového počtu 226. Dotazovaní mohli uvést více odpovědí na tuto otázku. Dále využívali z 26 % pomoci známých, což činilo 59 respondentů, dále se zajímalo o nabídky práce na Úřadech práce 54 dotazovaných, což procentuálně činí 24%, denní tisk uvedlo 30 dotazovaných, tedy pouhých 13 % a agentury práce využilo 15 respondentů, 7 % a 2 % dotazovaných uvedlo jiné možnosti pro získání nového zaměstnání.

Graf 15 Hledání nového pracovního místa

Na otázku číslo 16 „Jaký je Váš současný status?“ odpovědělo 44 respondentů z 89, že jsou již pracující, pasivně nezaměstnaným je 10 jedinců a 35 si práci aktivně hledá.

Graf 16 Současný status

Při otázce číslo 17 „Jaké je Vaše současné citové rozpoložení?“ převládala odpověď 4 – dobré, kterou uvedlo 41 respondentů. 2 – špatně a 5 – velmi dobře se cítilo po 15 dotazovaných, 13 respondentů nevědělo a pouhých 5 se nyní cítí velmi špatně. Z toho můžeme vypočítat, že téměř polovina respondentů je se svým stavem spokojena.

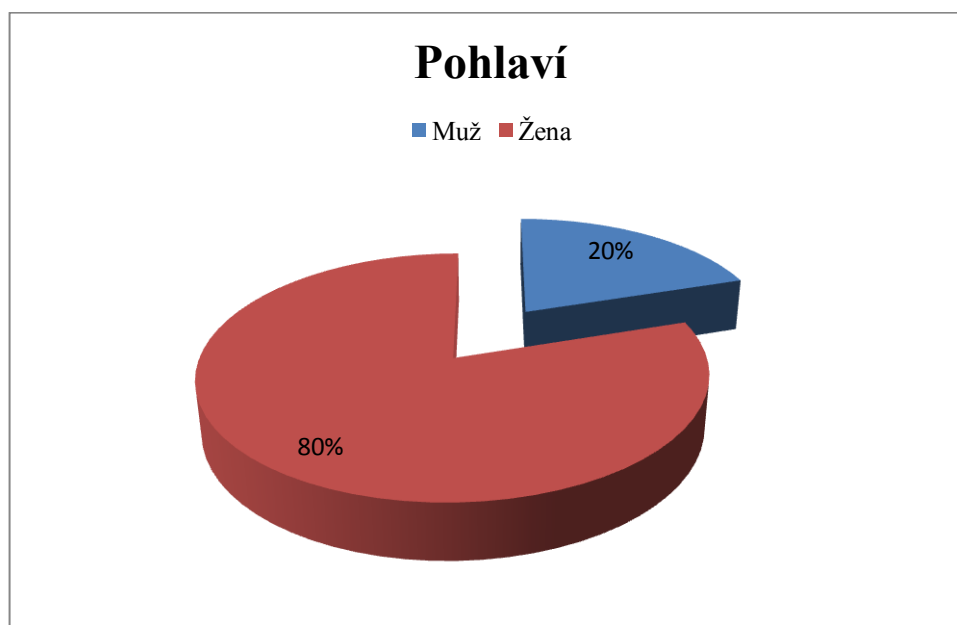

Graf 17 Současné citové rozpoložení

Na otevřenou otázku číslo 18 „Uvedte, co se změnilo v sociální interakci (ve vašich vztazích) s okolím?“ odpovídali respondenti různorodě. Téměř polovina dotazovaných uvedla, že ve vztahu s okolím nedošlo k žádné změně, které by si všimli anebo o žádné změně neví. Dále se také objevovala odpověď napjatosti vztahů v rodině, nepochopení ze strany partnera či nepochopení ze strany blízkých přátel. Častokrát byl také udáván nedostatek finančních prostředků, který následně vedl k redukci v oblasti počtu kontaktů s blízkým i širokým okolím. Objevily se také zdravotní potíže a špatné duševní zdraví, náladovost, nedostatek prostoru pro seberealizaci a snížené sebevědomí a také obavy z blízké budoucnosti. Na druhé straně někteří udávali po nalezení zaměstnání nové kontakty s kolegy, lepší psychická pohoda, lepší komunikační schopnosti, ale také stresující pracovní pozice.

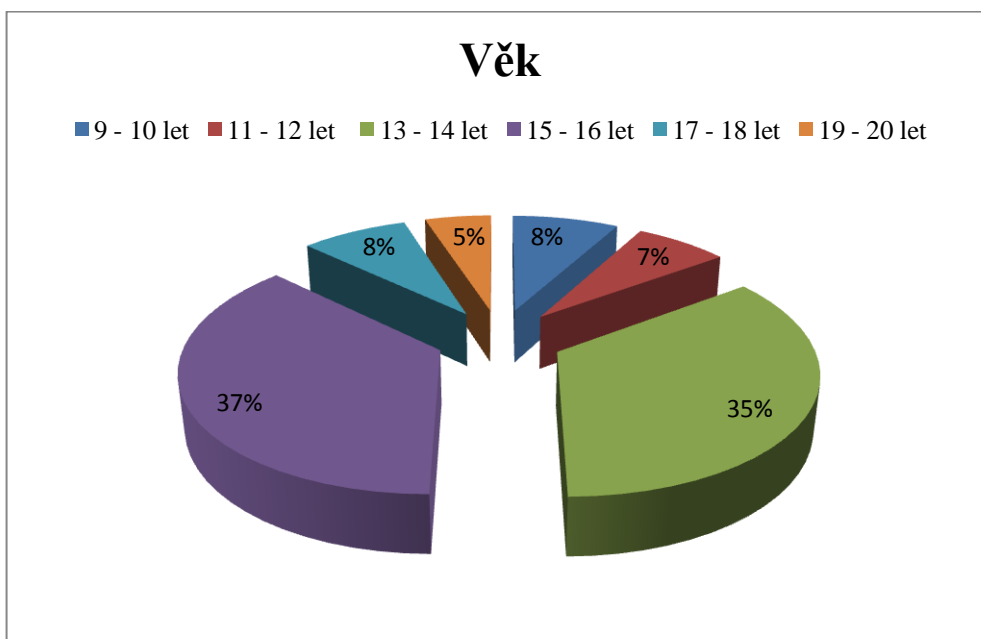
VÝSLEDKY DĚTÍ

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 60 respondentů, které označujeme jako děti. Z celkového počtu bylo 12 chlapců a 48 dívek. Graficky nám to znázorňuje graf číslo 18.

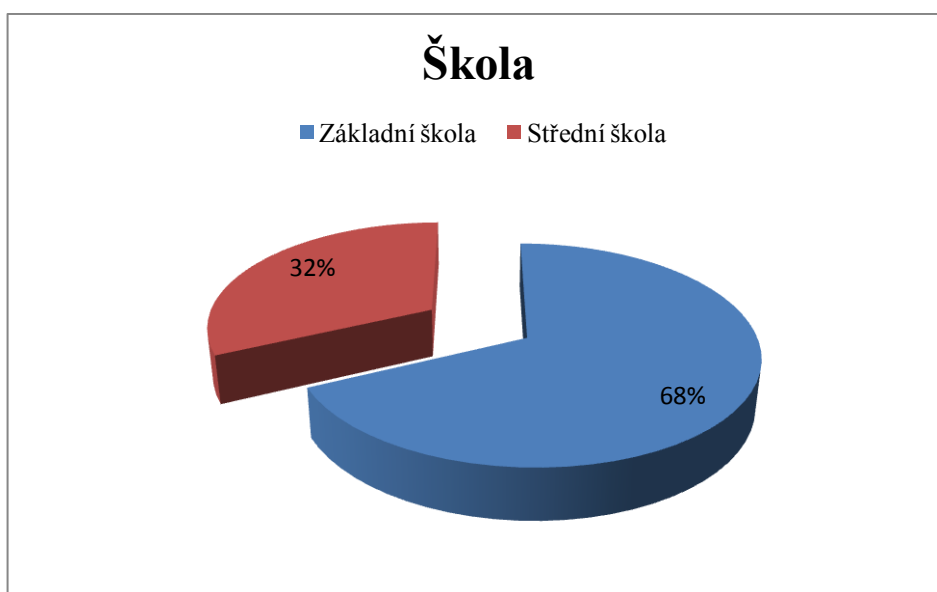
Graf 18 Pohlaví - děti

Na otázku číslo 2 „Jaký je tvůj věk?“ bylo nejvíce respondentů ve věku 15 – 16 let, což uvedlo 22 osob. Druhou nejčastější věkovou skupinou byli děti od 13 – 14 let, kterých bylo 21. Po 5 respondentech uvedlo, že patří do skupiny mezi 9. – 10. rokem a 17 – 18 lety. 4 dotazovaní byli ve věku 11 – 12 let a pouze 3 respondenti byli mezi 19. – 20. rokem života.

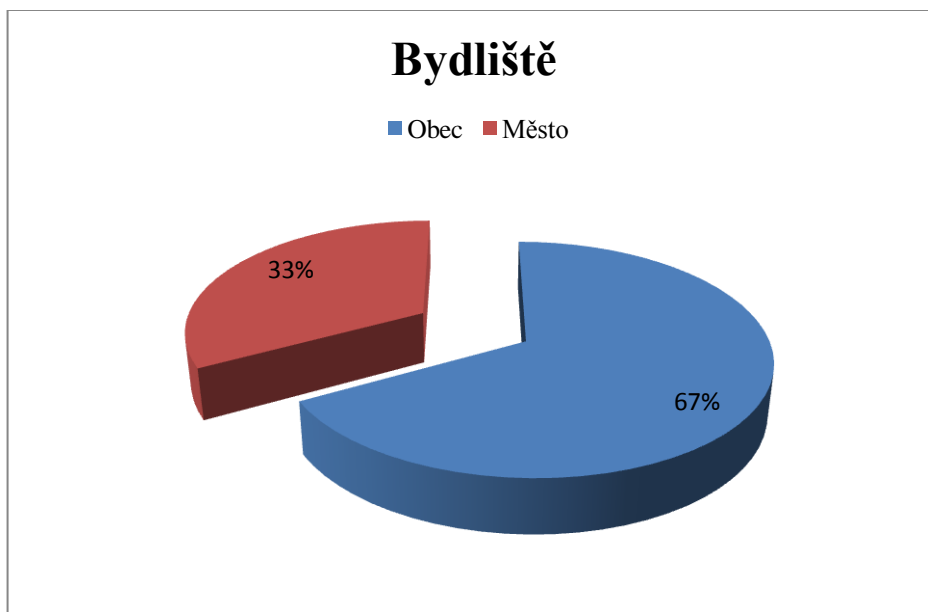
Graf 19 Věk - děti

Na otázku číslo 3 „Jakou školu navštěvuješ? Který ročník?“ uvedlo 19 respondentů střední školu, z čehož bylo 9 osob navštěvujících 1. ročník, 4 osoby navštěvující 2. ročník a 6 respondentů navštěvujících 4. ročník. Zbytek respondentů, 41 uvedlo základní školu, z čehož 13 dětí docházelo do 9. třídy, dalších 13 do 8. ročníku, 6 osob uvedlo 7. ročník, do 6. a 4. ročníku pouze po 1 respondentovi a 3 osoby docházely do 5. ročníku. 2 dotazovaní nevedli ročník.

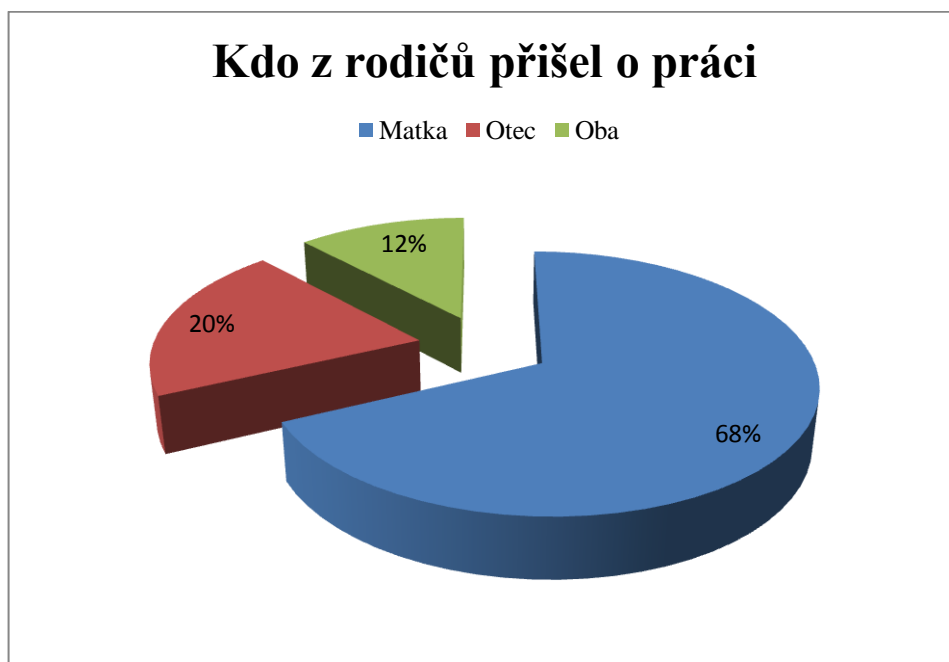
Graf 20 Škola

Na otázku číslo 4 „Kde bydlíš?“ 40 dotazovaných uvedlo v obci a zbylých 20 respondentů uvedlo své bydliště ve městě nad 5 001 obyvatel.

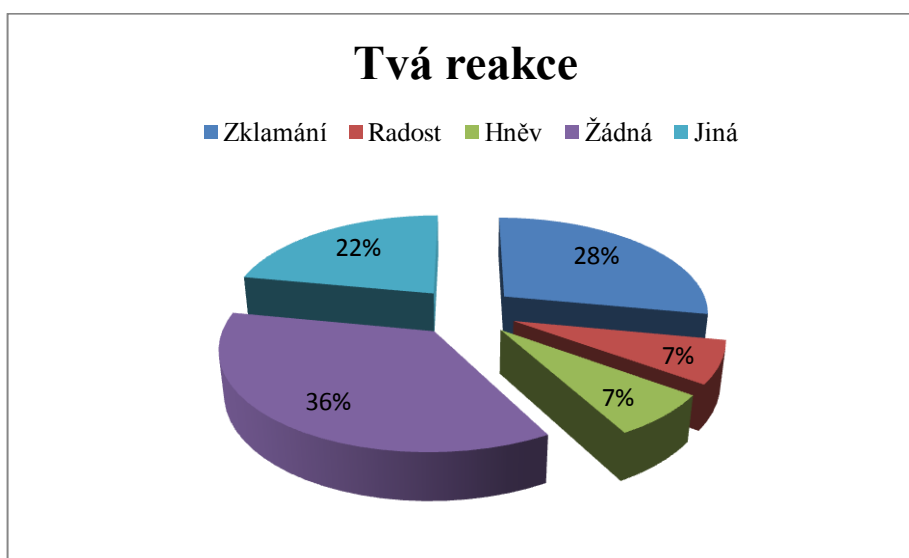
Graf 21 Bydliště - děti

Z otázky číslo 5 „Kdo z rodičů přišel o práci?“ vyplývá, že nejčastěji o práci přišly matky. Tak uvedlo 41 dotazovaných. Za nezaměstnaného označilo 12 dětí otce a v 7 případech došlo ke ztrátě zaměstnání u obou rodičů.

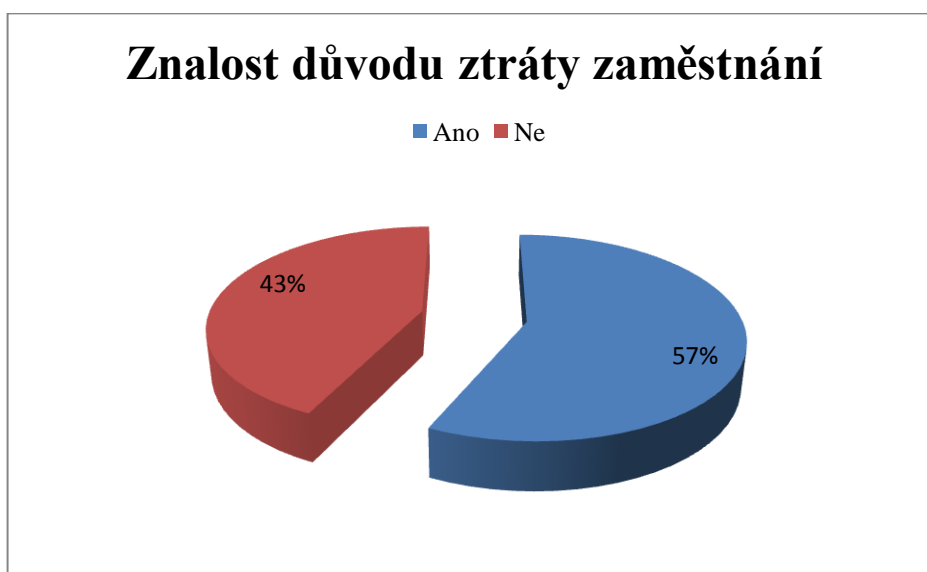
Graf 22 Kdo z rodičů přišel o práci

Na otázku číslo 6 „Jaká byla Tvá reakce, když ses dozvěděl/a o ztrátě zaměstnání rodiče/ů?“ nebyla nejčastěji žádná reakce. To uvedlo 22 dětí. Dále následovalo zklamání, které cítilo 17 dotazovaných, po 4 respondentech byla uvedena odpověď radost a hněv a zbylých 13 dotazovaných uvedlo jinou reakci, jako například starost, lítost, strach či také to, že si to nepamatují nebo již neví.

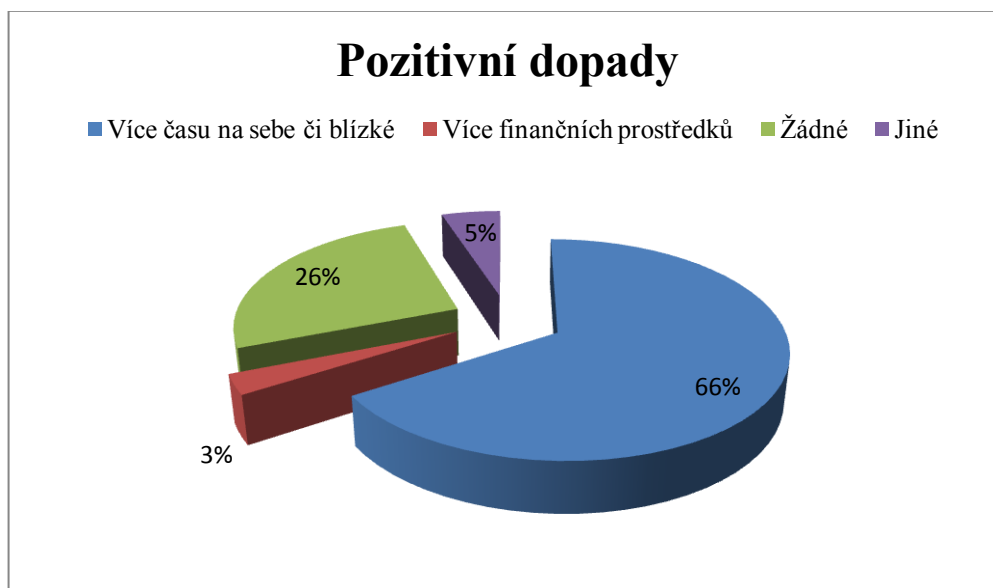
Graf 23 Tvá reakce na ztrátu zaměstnání rodiče/ů

Dle výzkumu zná důvod ztráty zaměstnání rodičů 34 dotazovaných a zbylých 26 důvod nezná. Ti, co důvod znají, uváděli většinou krach podniku, dále také například sezónní práce, nadbytečnost, nástup na mateřskou dovolenou či zástup za mateřskou dovolenou.

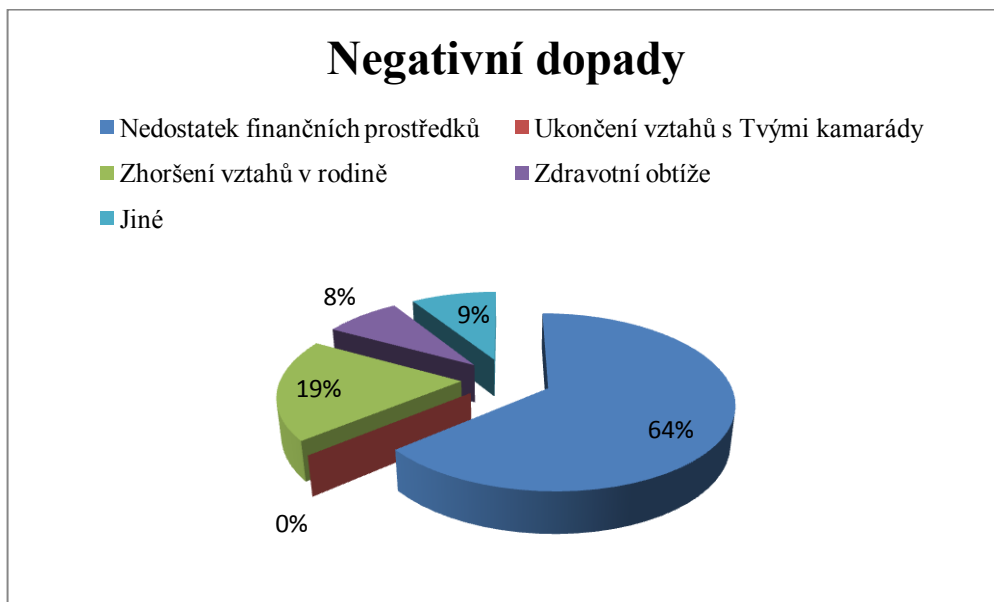
Graf 24 Znalost důvodu ztráty zaměstnání

Na otázku „Jaké jsou z Tvého pohledu pozitivní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů?“ bylo zaznamenáno 65 odpovědí, neboť u této otázky mohli respondenti uvést více možností. Nejčastěji udávali, že jako pozitivní dopad vidí více času na sebe či blízké, v 43 případech, 17 uvedlo, že žádné pozitivní dopady nevidí a pouze 2 dotazovaní uvedli, že díky nezaměstnanosti mají více finančních prostředků. Na možnosti jiné dopady uvedli 3 odpovědi typu nevím či pomoc v péči o dům nebo nástup do nového zaměstnání.

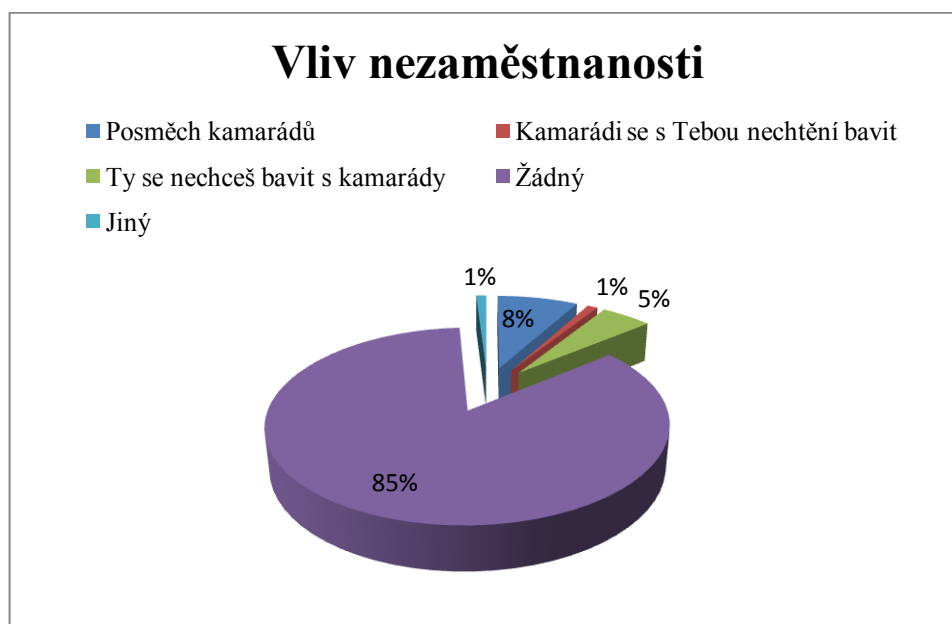
Graf 25 Pozitivní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů

Na otázku číslo 9 „Jaké jsou z Tvého pohledu negativní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů?“ bylo opět zaznamenáno více odpovědí, konkrétně 77, z nichž 49 patřilo možnosti „nedostatku finančních prostředků“, 15 bylo pro zhoršení vztahů v rodině, 6 dotazovaných uvádělo zdravotní obtíže a 7 respondentů uvedlo jiné dopady, jako je například stres, deprese nebo že jim to nevadilo či nepocítily žádné dopady. Možnost „ukončení vztahů s Tvými kamarády“ nebyla uvedena ani v jednom případě.

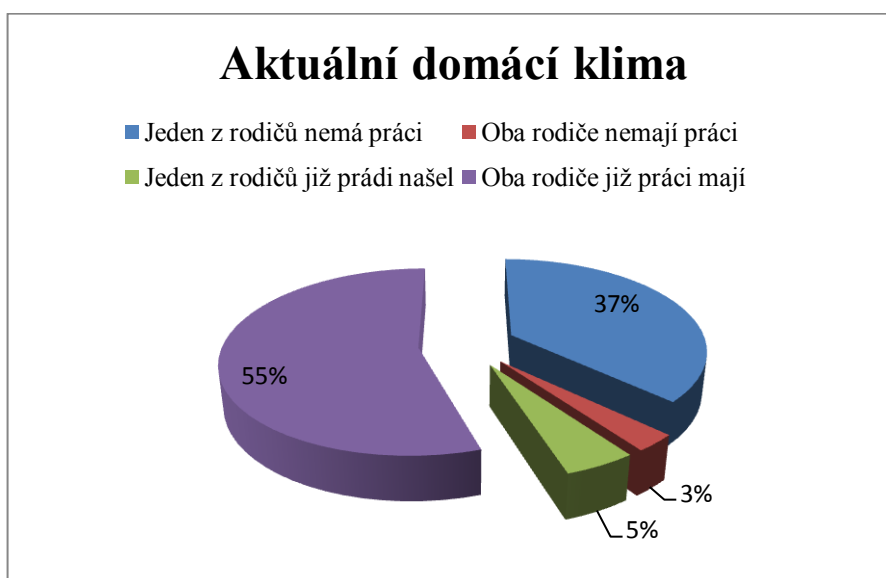
Graf 26 Negativní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů

Na otázku číslo 10 „Jaký vliv má/měla nezaměstnanost rodiče/rodičů na Tvé vztahy s okolím?“ respondenti nejvíce uváděli žádný vliv. To udalo 51 dotazovaných, čemuž odpovídá 85 % respondentů. Dále druhou nejčastější odpovědí byl posměch spolužáků v 5 případech a 3 dotazovaní uvedli, že se již nechtějí bavit s kamarády. Po 1 respondentovi byla uvedena možnost „kamarádi se s Tebou nechtějí bavit“ a jiný vliv – nevím.

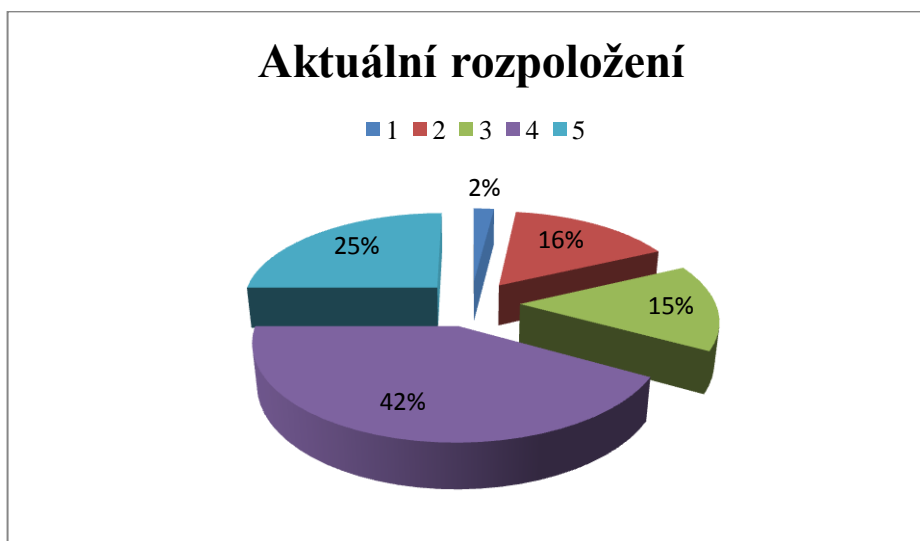
Graf 27 Vliv nezaměstnanosti

Na otázku číslo 11 „Jaký je u vás doma aktuální stav?“ bylo nejvíce odpovědí zaznamenáno k možnosti „oba rodiče již mají práci“, kterou uvedlo 33 respondentů z celkového počtu 60. Následně druhou nejčastější odpovědí bylo „jeden z rodičů nemá práci“ jež byla uvedena v 22 případech. 2 osoby odpověděli, že oba rodiče nemají práci a 3 respondenti se přiklonili k možnosti, že jeden z rodičů již práci našel.

Graf 28 Aktuální domácí klima

Na otázku číslo 12 „Jak se momentálně cítíš?“ uvedlo 25 dotazovaných možnost 4 – dobré, 15 respondentů uvedlo 5 – velmi dobré, 10 odpovědělo 2 – špatné, 9 lidí neví, jaké je jejich citové rozpoložení a 1 člověk se cítí velmi špatně – 1.

Graf 29 Aktuální rozpoložení dětí

5.1 Verifikace hypotéz

Na počátku výzkumu jsme si stanovili věcné hypotézy, které jsme si testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku a pro čtyřpolní tabulku vyhodnotili. Na základě výsledků testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku či pro čtyřpolní tabulku jsme přijali nebo odmítli nulovou hypotézu. Získaná data jsme uvedli do tabulek.

Rodiče – hypotézy:

Při stanovování hypotézy jsme odpovědi z otázky číslo 14 upravili, tedy sloučili jsme odpověď „dvakrát a třikrát“ a stejně tak „čtyřikrát, pětkrát a vícekrát“.

1HR: „Předpokládáme, že rodiče s vysokoškolským vzděláním jsou nezaměstnaností postihnuti méně než rodiče s výučním listem,“ jsme si stanovili na základě otázky číslo 3 a číslo 14.

1HR₀: Neexistuje statisticky významný rozdíl mezi četností nezaměstnanosti rodičů a jejich dosaženým vzděláním.

1HR_A: Existuje statisticky významný rozdíl mezi četností nezaměstnanosti rodičů a jejich dosaženým vzděláním.

1HR	Jednou	Dvakrát až třikrát	Čtyřikrát a více	Σ
VŠ	7 (5,3)	6 (6)	0 (1,7)	13
Výuční list	9 (10,7)	12 (12)	5 (3,3)	26
Σ	16	18	5	39

Tabulka 1 Kontingenční tabulka pro ověření 1HR

Pro ověření této hypotézy nelze použít výpočet chí-kvadrátu pro kontingenční tabulku, neboť je ve více jak 20 % polí kontingenční tabulky očekávaná četnost nižší než 5.

2HR: „Předpokládáme, že nezaměstnanost více omezuje ženy než muže,“ jsme si stanovili na základě otázek číslo 1 a 12.

2HR₀: Neexistuje statisticky významný rozdíl mezi omezením nezaměstnaností a pohlavím.

$2H_{RA}$: Existuje statisticky významný rozdíl mezi omezením nezaměstnaností a pohlavím.

2HR	Ano	Ne	Σ
Muži	13 (11,6)	11 (12,4)	24
Ženy	30 (31,4)	35 (35,6)	65
Σ	43	46	89

Tabulka 2 Čtyřpolní tabulka pro ověření 2HR

Vypočítané testové kritérium: $\chi^2 = 0,45$

Stupeň volnosti $f = 1$

Kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítané testové kritérium je menší než kritická hodnota testového kritéria na hladině významnosti 0,05, tudíž musíme odmítnout alternativní hypotézu a přijmout nulovou. Tímto jsme věcnou hypotézu **nepotvrdili**.

Z výsledků je možno konstatovat, že mezi pohlavím a omezením nezaměstnaností neexistuje statisticky významný vztah.

Pro ověření této hypotézy jsme odpovědi respondentů shromáždili do dvou skupin, tedy první skupina obsahovala odpovědi velmi špatně a špatně (1 a 2), druhá skupina byla složena z odpovědi nevím, dobře a velmi dobře (3, 4 a 5).

3HR: „Předpokládáme, že při ztrátě zaměstnání se špatně cítí více ženy než muži,“, kterou jsme si stanovili z otázky číslo 2 a 7.

$3H_{R0}$: Neexistuje statisticky významný vztah mezi pohlavím a citovým prožíváním ztráty zaměstnání.

$3H_{RA}$: Existuje statisticky významný vztah mezi pohlavím a citovým prožíváním ztráty zaměstnání.

3HR	1 a 2	3, 4 a 5	Σ
Ženy	49 (46,5)	16 (19,7)	65
Muži	13 (15,5)	11 (7,3)	24
Σ	62	27	89

Tabulka 3 Čtyřpolní tabulka pro ověření 3HR

Vypočítané testové kritérium: $x^2 = 3,1$

Stupeň volnosti $f = 1$

Kritická hodnota testového kritéria: $x^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítané testové kritérium je menší než kritická hodnota testového kritéria, čímž můžeme odmítnout hypotézu alternativní a přijmout nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Můžeme tedy říci, že jsme stanovenou věcnou hypotézu **nepotvrdili**.

Na základě dat můžeme konstatovat, že mezi délkou nezaměstnanosti rodičů a jejich snahou nalézt nové zaměstnání neexistuje statisticky významný vztah.

Děti - hypotézy:

1HD: „Předpokládáme, že děti žijící v obci znají důvod ztráty zaměstnání rodiče/ů častěji než děti žijící ve městě“ jsme si stanovili na základě otázek číslo 4 a 7.

1HD₀: Neexistuje statisticky významný vztah mezi místem bydliště a znalostí důvodu nezaměstnanosti rodiče/ů.

1HD_A: Existuje statisticky významný vztah mezi místem bydliště a znalostí důvodu nezaměstnanosti rodiče/ů.

1HD	Ano	Ne	Σ
Obec	22 (22,7)	18 (17,3)	40
Město	12 (11,3)	8 (8,7)	20
Σ	34	26	60

Tabulka 4 Čtyřpolní tabulka pro ověření 1HD

Vypočítané testové kritérium: $\chi^2 = 0,14$

Stupeň volnosti: $f = 1$

Kritická hodnota testového kritéria: $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítané testové kritérium je menší než kritická hodnota testového kritéria, čímž můžeme odmítnout hypotézu alternativní a přijmout nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Můžeme tedy říci, že jsme stanovenou věcnou hypotézu **nepotvrdili**.

Na základě výsledků můžeme konstatovat, že neexistuje statisticky významný vztah mezi místem bydliště a znalostí důvodu nezaměstnanosti rodiče/ů.

Pro tuto otázku jsme do skupiny mladší děti zahrnuli respondenty ve věku od 9 do 14 let a starší děti jsme vymezili od 15 do 20 let.

2HD: Předpokládáme, že starší děti reagují na ztrátu zaměstnání rodiče/ů emocionálněji než děti mladší,“ byla stanovena na základě otázek číslo 2 a 6.

2HD₀: Neexistuje statisticky významný vztah mezi věkem dětí a jejich emocionální reakcí na ztrátu zaměstnání rodiče/ů.

2HD_A: Existuje statisticky významný vztah mezi věkem dětí a jejich emocionální reakcí na ztrátu zaměstnání rodiče/ů.

2HD	Žádná	Emoce	Σ
9 – 14 let	12 (11)	18 (19)	30
15 – 20 let	10 (11)	20 (19)	30
Σ	22	38	60

Tabulka 5 Čtyřpolní tabulka pro ověření 2HD

Vypočítané testové kritérium: $\chi^2 = 0,28$

Stupeň volnosti $f = 1$

Kritická hodnota testového kritéria $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítané testové kritérium je nižší než kritická hodnota testového kritéria na hladině významnosti 0,05, tudíž jsme nuceni odmítnout alternativní hypotézu a přijmout hypotézu nulovou, čímž jsme věcnou hypotézu **nepotvrdili**.

Na základě výsledků šetření můžeme říci, že neexistuje statisticky významný vztah mezi věkem dětí a jejich emocionální reakcí na ztrátu zaměstnání rodiče/ů.

3HD: „Předpokládáme, že děti navštěvující střední školu častěji znají důvod ztráty zaměstnání rodiče/ů než děti navštěvující základní školní“ byla stanovena na základě otázky číslo 3 a otázky číslo 7.

3HD₀: Neexistuje statisticky významný vztah mezi studovanou školou a znalostí důvodu ztráty zaměstnání rodiče/ů.

3HD_A: Existuje statisticky významný vztah mezi studovanou školou a znalostí důvodu ztráty zaměstnání rodiče/ů.

3HD	ZŠ	SŠ	Σ
Ano	22 (23,9)	13 (11,1)	35
Ne	19 (17,1)	6 (7,9)	25
Σ	41	19	60

Tabulka 6 Čtyřpolní tabulka pro ověření 3HD

Vypočítané testové kritérium: $\chi^2 = 1,14$

Stupeň volnosti $f = 1$

Kritická hodnota testového kritéria: $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$

Vypočítané testové kritérium je menší než kritická hodnota testového kritéria na hladině významnosti 0,05, z toho plyne, že nemůžeme přijmout alternativní hypotézu, ale pouze nulovou hypotézu, čímž jsme stanovenou věcnou hypotézu **nepotvrdili**.

Na základě získaných dat můžeme konstatovat, že neexistuje statisticky významný vztah mezi studovanou školou a znalostí důvodu ztráty zaměstnání rodiče/ů.

5.2 Porovnání pohledů rodičů a pohledů dětí na nezaměstnanost

V dotaznících pro oba typy respondentů byly 3 otázky stejného charakteru. Naším záměrem je odpovědi na tyto otázky porovnat a zjistit, jak se nezaměstnanost vnímána ze strany rodičů a jak ze strany dětí.

Otázka číslo 6 (v dotazníku pro děti) a číslo 9 (v dotazníku pro rodiče) měla za úkol zjistit, jaká byla reakce dětí na ztrátu zaměstnání rodiče/ů. Děti uváděly, že ve 22 případech jejich reakce nebyla žádná, dále 17 reagovalo zklamáním, u 4 dětí byla reakcí hněv a radost a 13 reagovalo jinak, než jaká byla nabídka v dotazníku. Z pohledu 48 rodičů dětí na tuto událost nereagovali, 22 rodičů uvedlo, že reakcí dětí bylo zklamání, dále radost, hněv či jiná reakce, která nebyla uvedena v dotazníku. Můžeme tedy říci, že reakce dětí na ztrátu zaměstnání je z pohledu rodičů i samotných dětí relativně stejná.

Další otázkou, kterou jsme porovnávali, byla otázka číslo 8 (v dotazníku pro děti) a otázka číslo 10 (v dotazníku pro rodiče), která se zabírala pozitivními dopady nezaměstnanosti. 43 dětí uvedlo, že spatřují pozitivum ve větším množství času rodičů buď na sebe či na blízké, dále 17 dětí nevidí pozitivní dopady v nezaměstnanosti a 2 děti vidí pozitivum ve větším množství finančních prostředků v rodině a 3 vidí jiné dopady, než jaké dotazník nabízel. Co se týče rodičů, ve 44 případech vidí pozitivní stránku své nezaměstnanosti ve větším množství volného času, který věnují sobě či blízkým, dále 30 rodičů nevidí žádné pozitivní dopady a 26 rodičům se líbí, že mohou být pány svého času. Opět můžeme konstatovat, že pohledy rodičů a dětí jsou relativně stejné, jsou si podobné.

Pokud jde o poslední okruh podobných otázek, jedná o otázku číslo 9 (v dotazníku pro děti) a otázku číslo 11 (v dotazníku pro rodiče). Otázka se týkala negativních dopadů nezaměstnanosti. Nejčastější odpovědí u dětí byl nedostatek finančních prostředků (tato možnost byla uvedena 49krát), druhým nejčastějším negativem bylo zhoršení vztahů v rodině, což bylo v 15 případech, 6 dětí uvedlo jako negativum zdravotní obtíže a 7 dětí uvedlo jiné dopady, než jaké dotazník nabízel. Rodiče, stejně jako děti, vidí hlavní negativní dopad nezaměstnanosti v nedostatku finančních prostředků, dále v odloučení od specifického pracovního prostředí a také časté psychické obtíže. Malý počet dotazovaných uvedlo zhoršení vztahů v rodině, zdravotní obtíže či jiné negativní dopady, které dotazník již nenabízel. I v tomto případě byla top odpověď stejná, v dalších negativních dopadech byly pohledy již jiné.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit pohledy na nezaměstnanost ze strany rodičů a ze strany jejich nezaopatřených dětí žijících s nimi ve společné domácnosti, kteří již mají osobní zkušenost s nezaměstnaností.

Nezaměstnanost je dnes jedním z velkých problémů, které v dřívějších dobách nebyly, nebo nebyly tak značně rozšířené (máme na mysli například 90. léta). Proto nástroje na její řešení jsou stále ve vývoji. Dnes při pohledu na statistické údaje vidíme, že nezaměstnanost postihuje velké procento lidí. Ať jsou důvody jakékoliv, rozhodně má tato událost na život člověka rapidní dopad v různých oblastech života.

Teoretická část práce pojednávala o rodině, jako o prvním uskupení lidí, mezi kterými jsou citové vazby. Zaměřila se na jednotlivá vývojová období a změny, které s těmito periodami souvisí a zaměřila se i dopad nezaměstnanosti na děti v rodině nezaměstnaného člena. I v rodině se mohou sociální a osobní problémy, jako je nezaměstnanost, která je v posledním desetiletí docela dosti velký problém, se kterým si mnohý z nás neví rady. Druhá kapitola se zaměřovala na nezaměstnanost jako takovou, tedy její příčiny a druhy a také na trh práce, který poskytuje zaměstnání. Třetí kapitola se zaměřila na důsledky ztráty zaměstnání, konkrétně na dopady ekonomické, které jsou velmi znatelné, dále na problémy v oblasti psychiky a změny v sociálních kontaktech.

V praktické části jsme si stanovili výzkumný cíl, výzkumné otázky a věcné hypotézy. Data jsme získali kvantitativní formou dotazníkového šetření, kde jsme se zvlášť zaměřili rodiče a zvlášť na jejich děti. Celkový počet respondentů byl 89 rodičů a 60 dětí. Výzkumné otázky jsme zodpověděli formou grafů v analýze dat. Věcné hypotézy jsme ověřovali testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku nebo čtyřpolní tabulku. Výsledky jsme interpretovali na hladině významnosti 0,05. Bohužel se nám nepodařilo ani u jedné hypotézy prokázat statisticky významný vztah mezi dvěma zkoumanými jevy a jednu hypotézu (1HR) nebylo možné, z důvodu malých očekávaných četností přesahující jejich výskyt 20 %, ověřit testem nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že děti ve většině případů neprojevují žádnou reakci na ztrátu zaměstnání rodiče, což většinově uvedli i rodiče. Otázkou zůstává, co je tomu příčinou. Dále je nejčastěji viděno negativum nezaměstnanosti v nedostatku finančních prostředků, což potvrzují obě strany. Naopak pozitivní dopady nezaměstnanosti vidí opět obě skupiny dotazovaných hlavně ve větším množství volného času, který jedinec využívá pro

sebe či rodinu, blízké. Relativně překvapujícím bylo zjištění, že více jak polovina dotazovaných dětí zná důvod ztráty zaměstnání rodiče, což může poukazovat na dobré vztahy v rodině, kde je pěstována důvěra a sdílení pocitů. A v současné době je více jak třetině domácností ze vzorku respondentů jeden rodič nezaměstnaný, jak uvádí děti.

Vzhledem k dnešním podmínkám na trhu práce uvedlo více jak 60 % dotazovaných dospělých, že jejich ztráta zaměstnání souvisí s nadbytečností či úpadkem společnosti, což nám může potvrdit špatnou ekonomickou situaci celé země. Zajímavé poznání přináší odpovědi rodičů v oblasti reakce partnera/ky, kdy nejčastěji reagovali podporou, povzbuzením, což nám opět může ukázat kladné a hluboké vztahy mezi jedinci a jejich vzájemnou podporu. Překvapující bylo zjištění, že více jak polovinu dotazovaných rodičů nezaměstnanost neomezuje, což se trochu rozchází s dosavadní odbornou literaturou. Dalším zajímavým zjištěním, vyplývajícím z výzkumu, bylo nejčastější hledání nového pracovního místa přes internet, nabídky úřadů práce, ale hlavně také přes známé, což nám ukazuje, že jedinci se snaží všemi možnými způsoby najít cestu z problémů a svěřují se i svým přátelům, kamarádům a známým.

Prováděné šetření nám sice s jasnou platností nepotvrdilo skutečnost, kterou jsme se snažili dokázat, tedy že vnímání nezaměstnanosti ze strany dětí a ze strany rodičů je odlišné, nicméně náš výzkum rozhodně může být podkladem pro další studie, které se budou zabývat současně rodiči i dětmi v rodině v oblasti nezaměstnanosti, neboť jak jsme podotkli již výše, je spousta výzkumů na toto téma, ale ne všechny se zabývají oběma úhly pohledů současně. Myslíme si, že by bylo vhodné zařadit tuto problematiku do oblasti dalších výzkumů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BUCHTOVÁ, Božena. *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti: sborník referátů z konference s mezinárodní účastí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, 2000. ISBN 80-210-2425-9.
2. BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-9006-8.
3. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.
4. DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-123-6.
5. DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací.
6. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
7. KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 3. rozš. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2002. ISBN 80-86429-08-3.
8. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4
9. KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.
10. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
11. MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. uprav. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-08-3.
12. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 37. ISBN 80-858-5024-9.

13. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
14. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 208 s. ISBN 8071786241.
15. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 435 s. ISBN 80-7038-078-0.
16. SCHREIBER, Vratislav. *Lidský stres*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0458-0
17. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007, 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
18. STŘELEČEK, Stanislav. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 214 s. ISBN 8021036877.
19. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 175 s. ISBN 978-80-244-2141-4.
20. ŠTIKAR, Jiří. *Psychologie ve světě práce*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 461 s. ISBN 8024604485.
21. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 8071783080.
22. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
23. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
24. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
26. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Pohlaví	48
Graf 2 Věk	49
Graf 3 Vzdělání	49
Graf 4 Stav	50
Graf 5 Bydliště	51
Graf 6 Důvod nezaměstnanosti	51
Graf 7 Citové rozpoložení v době ztráty místa	52
Graf 8 Reakce partnera/ky na ztrátu zaměstnání	53
Graf 9 Reakce dětí na ztrátu zaměstnání	53
Graf 10 Pozitivní dopady nezaměstnanosti	54
Graf 11 Negativní dopady nezaměstnanosti	55
Graf 12 Omezení nezaměstnaností.....	55
Graf 13 Délka nezaměstnanosti	56
Graf 14 Četnost ztrát zaměstnání	57
Graf 15 Hledání nového pracovního místa	57
Graf 16 Současný status	58
Graf 17 Současné citové rozpoložení.....	58
Graf 18 Pohlaví - děti	59
Graf 19 Věk - děti.....	60
Graf 20 Škola	60
Graf 21 Bydliště - děti	61
Graf 22 Kdo z rodičů přišel o práci.....	61
Graf 23 Tvá reakce na ztrátu zaměstnání rodiče/ů.....	62
Graf 24 Znalost důvodu ztráty zaměstnání	62
Graf 25 Pozitivní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů.....	63
Graf 26 Negativní dopady nezaměstnanosti rodiče/ů	64
Graf 27 Vliv nezaměstnanosti.....	64
Graf 28 Aktuální domácí klima	65
Graf 29 Aktuální rozpoložení dětí.....	65

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Kontingenční tabulka pro ověření 1HR	66
Tabulka 2 Čtyřpolní tabulka pro ověření 2HR	67
Tabulka 3 Čtyřpolní tabulka pro ověření 3HR	68
Tabulka 4 Čtyřpolní tabulka pro ověření 1HD	68
Tabulka 5 Čtyřpolní tabulka pro ověření 2HD	69
Tabulka 6 Čtyřpolní tabulka pro ověření 3HD	70

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník pro rodiče

Příloha P II: Dotazník pro děti

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO RODIČE

Dobrý den,

právě se Vám do rukou dostal anonymní dotazník k mé bakalářské práci, ve které se zaměřuji na dopad nezaměstnanosti na rodinu. Chci Vás poprosit o vyplnění krátkého anonymního dotazníku. Veškeré Vámi sdělené informace budou užity jako zdroj pro empirickou část mé práce. Tímto se zavazuji, že Vámi uvedené údaje nebudou zneužity ani předány třetí straně. Pokud není uvedeno jinak, označte vždy jen jednu odpověď.

Děkuji za Váš čas

Monika Nováková,
studentka 3. ročníku oboru Sociální pedagogika Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

1. Vaše pohlaví

- Muž
- Žena

2. Váš věk

.....

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání

- Základní
- Střední s výučním listem
- Střední s maturitou
- Vyšší odborné
- Vysokoškolské

4. Váš současný stav

- Svobodný/á
- Ženatý/vdaná
- Rozvedený/á
- Vdovec/vdova

5. V jak velké obci bydlíte?

- Do 1 000 obyvatel
- 1 001 až 5 000 obyvatel
- 5 001 až 10 000 obyvatel
- 10 001 až 50 000 obyvatel
- Více jak 50 001 obyvatel

6. Jaký je/byl důvod Vaší nezaměstnanosti?

- Porušení pracovních předpisů
- Nadbytečnost
- Neshody se šéfem/vedoucím
- Úpadek společnosti

- Vlastní žádost
- Jiný důvod:

7. Jak jste se cítil/a, když jste přišel/la o místo?

Odověď označte na stupnici od 1 (velmi špatně) do 5 (velmi dobře)

Velmi špatně špatně nevím dobře velmi dobře

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8. Jaká byla reakce partnera/ky na ztrátu Vašeho zaměstnání?

- Šok
- Hněv
- Podpora, povzbuzení
- Obviňování
- Radost
- Neutrální
- Jiná reakce:.....

9. Jaká byla reakce Vašich dětí na ztrátu zaměstnání?

- Zklamání (např. nebudou si moci koupit věc, po které velmi touží)
- Radost
- Hněv
- Žádná (např. neví, co to pro ně/j znamená)
- Jiná reakce:.....

10. Jaké jsou z Vašeho pohledu pozitivní dopady Vaší nezaměstnanosti?

Můžete označit více odpovědí

- Více času na sebe či blízké
- Pán svého času
- Více finančních prostředků
- Žádné
- Jiné:

11. Jaké jsou z Vašeho pohledu negativní dopady Vaší nezaměstnanosti?

Můžete označit více odpovědí

- Nedostatek finančních prostředků
- Odloučení od specifického pracovního prostředí
- Zhoršení vztahů v rodině

- Zdravotní obtíže
- Psychické obtíže
- Jiné:

12. Omezuje/omezovala Vás nezaměstnanost nějak?

- Ano
- Ne

Pokud jste na otázku odpověděl/a ano, uveďte v čem

.....

13. Jak dlouho Vaše nezaměstnanost trvá/trvala?

- Méně než 1 měsíc
- 2 – 3 měsíce
- 4 – 8 měsíců
- 9 – 11 měsíců
- 1 – 2 roky
- 3 – 6 let
- Déle, uveďte , jak dlouho:

14. Kolikrát u Vás došlo ke ztrátě zaměstnání s následkem nezaměstnanosti?

- Jednou
- Dvakrát
- Třikrát
- Čtyřikrát
- Pětkrát
- Vícekrát

15. Hledáte/hledal/a jste si nové místo?

- Ano
- Ne

Pokud jste na otázku odpověděl/a ano, uveďte jak

Můžete označit více odpovědí

- Internet
- Denní tisk
- Nabídka ÚP
- Známi
- Agentury
- Jiné:

16. Jaký je Váš současný status?

- Pracující
- Pasivní nezaměstnaný

- Aktivně si hledající zaměstnání

17. Jaké je Vaše současné citové rozpoložení?

Odpověď označte na stupnici od 1 (velmi špatné) do 5 (velmi dobré)

Velmi špatné špatné nevím dobré velmi dobré

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

18. Uveďte, co se změnilo v sociální interakci (ve vašich vztazích) s okolím?

.....

.....

.....

.....

.....

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO DĚTI

Ahoj,

právě se Ti do rukou dostává anonymní dotazník (nepotřebuji znát Tvé jméno a ani jiné další údaje), který jsem sestavila pro svou bakalářskou práci. Zkoumám, jak nezaměstnanost rodičů působí na děti. Chci Tě poprosit o vyplnění dotazníku, který je anonymní, takže se nemusíš bát, že by se Tvé názory dozvěděl někdo jiný kromě mě. Tvé odpovědi budu používat výhradně jen pro svou práci. Své odpovědi vepíš nebo u možností zakroužkuj.

Děkuji Ti za Tvůj čas

Monika Nováková,

studentka 3. ročníku oboru Sociální pedagogika, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

1. Tvé pohlaví

- Muž
- Žena

2. Tvůj věk

.....

3. Jakou školu studuješ? Který ročník?

.....

4. Kde bydlíš?

- Obec (s obyvateli do 5 000)
- Město (nad 5 001 obyvatel)

5. Kdo z rodičů přišel o práci (i dříve)?

- Matka
- Otec
- Oba

6. Jaká byla Tvá reakce, když ses dozvěděl/a o ztrátě zaměstnání rodiče/ů?

- Zklamání (např. nemohu si koupit to, co si přeji)
- Radost (např. rodič se mnou bude moci trávit více času)
- Hněv
- Žádná
- Jiná reakce:.....

7. Víš důvod ztráty zaměstnání rodiče/rodičů?

- Ano
- Ne

Pokud znáš důvod ztráty zaměstnání, uveď ho:

.....

8. Jaké jsou z Tvého pohledu pozitivní dopady nezaměstnanosti rodiče/rodičů?

Můžeš označit více odpovědí

- Více času na sebe či blízké
- Více finančních prostředků
- Žádné
- Jiné dopady:.....

9. Jaké jsou z Tvého pohledu negativní dopady nezaměstnanosti rodiče/rodičů?

Můžeš označit více odpovědí

- Nedostatek finančních prostředků
- Ukončení vztahů s Tvými kamarády
- Zhoršení vztahů v rodině
- Zdravotní obtíže
- Jiné dopady:.....

10. Jaký vliv má/měla nezaměstnanost rodiče/rodičů na Tvé vztahy s okolím?

- Posměch spolužáků
- Kamarádi se s Tebou nechtějí bavit
- Ty se nechceš bavit s kamarády
- Žádné
- Jiný vliv:.....

11. Jaký je u vás doma aktuální stav?

- Jeden z rodičů nemá práci
- Oba rodiče nemají práci
- Jeden z rodičů již práci našel
- Oba rodiče již mají práci

12. Jak se momentálně cítíš?

Odpověď označ na stupnici od 1 (velmi špatné) do 5 (velmi dobré)

Velmi špatné špatné nevím dobré velmi dobré

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

